

**TÜRKİYE'DE HAŞHAŞTA UYGULANAN
POLİTİKALAR VE HAŞHAŞIN TÜRKİYE İÇİN
ÖNEMİ**

Murat KAHRAMAN

Yüksek Lisans Tezi

Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

2011

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE HAŞHAŞTA UYGULANAN POLİTİKALAR
VE HAŞHAŞIN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ**

Murat KAHRAMAN
1088111151

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

TEKİRDAĞ – 2011

Her hakkı saklıdır

Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU danışmanlığında, Murat KAHRAMAN tarafından hazırlanan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Yrd. Doç. Dr. Seviye YAVER

İmza :

Üye : Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. Gökhan UNAKITAN

İmza :

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 04/03/2011 tarih ve 10/12 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Fatih KONUKCU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE’DE HAŞHAŞTA UYGULANAN POLİTİKALAR VE HAŞHAŞIN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

Murat KAHRAMAN

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

Türkiye birçok bitkinin olduğu gibi haşhaş bitkisinin de gen kaynaklarından birisidir. Ancak haşhaş kapsülünden elde edilen morfin, eroin gibi ürünler haşhaşı diğer bitkilerden ayırarak hassas bir noktaya taşımıştır.

Türkiye’de Birleşmiş Milletlerin belirlediği 700.000 dekar limit dahilinde 13 ilde Toprak Mahsulleri Ofisi’nin iznini almak şartıyla, çiftçiler tarafından üretimi yapılmaktadır. Türkiye’de haşhaş üreten çiftçi sayısı yıllara göre dalgalanma göstermekle beraber yaklaşık 100.000 dir. Ancak dolaylı yollardan yaklaşık 1.500.000 insanın geçiminde önemli bir rolü olan sosyo – ekonomik değere sahip bir bitkidir.

Türkiye dünya haşhaş üretim alanları esas alındığında %50 ye yakın bir paya sahiptir. Ancak verim düşüklüğü nedeniyle gerek morfin ve gerekse tohum üretimi açısından aynı istatistiği elde edememektedir. Buna rağmen yıllık ortalama 80 ton morfin ve türevleri, 20.000 ton da tohum ihracatı yapılmaktadır. Morfin ve türevleri ile haşhaş tohumunun ihracatı ve iç pazardaki tüketimi yıllık ortalama 100 Milyon US\$ civarında bir piyasa oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye tarımsal ekonomisinde olduğu kadar sosyal ve politik hayatında da etkili bir yeri olan haşhaşın dünyadaki durumu, Türkiye’de uygulanan politikalar, Türkiye’nin dünya haşhaş üretimindeki konumu, ülke ekonomisine yaptığı katkıları incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Haşhaş, Afyon, Morfin, Alkaloid

2011 , 55 sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

THE POPPY POLICIES IN TURKEY AND THE IMPORTANCE OF POPPY FOR TURKEY

Murat KAHRAMAN

Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economy

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

Poppy plant genetic resources in Turkey as one of the many plants. However, from the poppy capsule morphine, heroin, opium poppy with other crops, such as products moved to a point separating sensitive.

Limit of 700,000 acres within the 13 provinces in Turkey, the United Nations, determined to get permission of the Turkish Grain Board, provided that is produced by farmers. The number of poppy-producing farmers in Turkey, although this may fluctuate according to years is about 100,000. However, approximately 1,500,000 people indirectly an important role in the maintenance of the socio - economic value of a plant.

Taking into consideration the opium production areas of the world Turkey has a share of close to 50%. However, due to yield loss and seed production in terms of both morphine and unable to obtain the same statistic. However, the annual average of 80 tons of morphine and its derivatives, 20,000 tons are exported to the seeds. Morphine and its derivatives with an average annual consumption of poppy seed export and domestic market is a market around U.S. \$ 100 million.

In this study, as well as social and political life of Turkey in the agricultural economy of the poppy is an effective place in the world situation, the policies implemented in Turkey. Turkey's position of world opium production, were his contributions to the country's economy.

Keywords: Poppy, Opium, Morphine, Alkaloid

2011 , 55 pages

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	iv
TABLolar DİZİNİ.....	v
GRAFİKLER DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
HARİTALAR DİZİNİ	vi
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	vi
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	3
3. MATERYAL ve YÖNTEM	5
4. HAŞHAŞIN BİTKİSEL ÖZELLİKLERİ ve YETİŞTİRME TEKNİĞİ	6
5. HAŞHAŞ VE TÜREVLERİNİN DÜNYADAKİ DURUMU	10
5.1. Tek Sözleşmesi.....	10
5.2. Haşhaş Üretiminde Söz Sahibi Ülkeler.....	13
5.3. Tıbbi Amaçlı Opiyat ve Opiyat Hammadde Ticareti.....	15
5.4. Dünyada Narkotik Değerlendirme.....	19
5.5. Türkiye’de Narkotik Değerlendirme	24
5.6. Narko – Terör.....	26
6. TÜRKİYE’DE HAŞHAŞTA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI	28
6.1. Tarihçesi.....	28
6.2. Mevzuat.....	30
6.3. Türkiye’nin Dünyadaki Yeri.....	30
6.4. Türkiye’deki Üretim Durumu.....	32
6.5. Türkiye’de Haşhaş Üretimini Kısıtlayan Etmenler	36
6.6. Haşhaş Ekim Alanlarının Kontrolü.....	39
6.7. Haşhaş Kapsülü Üretimi.....	41
6.8. Haşhaş Kapsülü Alımı.....	41
6.9. Afyon Alkaloidleri Fabrikası.....	45
6.10. Morfin ve Türevleri İhracatı.....	46
6.11. İç Pazar.....	47
6.12. Haşhaş Tohumu Üretimi ve Ticareti.....	48
7. SONUÇ ve ÖNERİLER	50
KAYNAKLAR	53
ÖZGEÇMİŞ	55

KISALTMALAR

A .	: Amonyum
AAF	: Afyon Alkaloidleri Fabrikası
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
da	: Dekar
G & GD	: Güney ve Güneydoğu
INCB	:The International Narcotics Control Board (Uluslararası Uyuşturucu Maddeler Komisyonu)
kg	: Kilogram
L.	: Linnaeus
LSD	: Lysergic Acid Diethylamide
md.	: madde
M.Ö.	: Milattan Önce
Masr.	: Masraflar
mm	: Milimetre
Mil.	: Milyon
TL	: Türk Lirası
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
UNODC	: United Nations Office on Drugs and Crime (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi)
US\$: Amerikan Doları
vs.	: Vesaire
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
YTL	: Yeni Türk Lirası

TABLolar

Tablo 3.1 Türkiye’de Haşhaş Üretimi Swot Analizi.....	5
Tablo 4.1 Üretim İzni Olan 13 İlin Ortalama Yağış Miktarları.....	8
Tablo 5.1. Ana Üretici Ülkeler Bazında Yasal Haşhaş Üretim Alanları (Hektar).....	13
Tablo 5.2. Morfine Eşdeğer Dünya Opiyat Hammadde Üretimi.....	14
Tablo 5.3. Yıllara Göre Dünya Morfinine Eşdeğer Opiyat ve Opiyat Hammadde Üretim, Tüketim ve Stok Durumu (Ton).....	16
Tablo 5.4. Dünyada Uyuşturucu Kullanımı.....	20
Tablo 5.5. 1984–2009 Yılları Arasında Terör Örgütleriyle Bağlantılı Yakalamalar.....	27
Tablo 6.1. Dünya Haşhaş Üretim Alanlarında Türkiye’nin Payı.....	30
Tablo 6.2. Morfine Eşdeğer Dünya Opiyat Hammadde Üretiminde Türkiye’nin Payı (Haşhaş Kapsülü + Afyon) (Ton).....	31
Tablo 6.3. Yıllar İtibariyle Haşhaş Ekim ve Üretim Alanları (da).....	32
Tablo 6.4. Yıllar İtibariyle İzin Belgesi ve Ölçüm Sonucu Alan Kıyaslaması (%).....	33
Tablo 6.5. İl Bazında Üretim Değerleri (2008 / 2009 Üretim Dönemi).....	35
Tablo 6.6. Haşhaş ve Diğer Başlıca Bitkilerin Gelir Kıyaslaması – Uşak (1 dekar).....	36
Tablo 6.7. 2010 Yılı Haşhaş Kapsül Maliyeti – Uşak (1 dekar).....	37
Tablo 6.8. Yıllara Göre Haşhaş Kapsülü Alım ve Stok Miktarı.....	43
Tablo 6.9. Yıllara Göre Haşhaş Kapsülü Baş Alım Fiyatı ve Artış Oranı.....	44
Tablo 6.10. Baş Alım Fiyat Artış Oranı ile Yıllık Enflasyon Oranı Karşılaştırması.....	45
Tablo 6.11. Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nda İşlenen Kapsül, Üretilen Morfin ve Türev Miktarları.....	46
Tablo 6.12. Yıllara Göre Türkiye Morfin ve Türevleri İhracat Miktarı.....	47
Tablo 6.13. Yurtiçi Satış Durumu.....	47
Tablo 6.14. Yıllara Göre Dağıtılan Tohumluk Miktarı (kg).....	48
Tablo 6.15. Haşhaş Tohumu İhracat Durumu.....	49

GRAFİKLER

Grafik 5.1. Ana Üretici Ülkeler Bazında Yasal Haşhaş Ekim Alanları (%).....	13
Grafik 5.2. Morfine Eşdeğer Dünya Opiyat Hammadde Üretimi (%).....	15
Grafik 5.3. Yıllara Göre Dünya Morfinine Eşdeğer Opiyat ve Opiyat Hammadde Üretim, Tüketim ve Stok Durumu (Ton).....	16
Grafik 5.4. Dünya Morfin Hammadde Stok ve Fiyatı.....	18
Grafik 5.5. Dünya’daki Eroin Kullanımı.....	21
Grafik 5.6. Yıllara Göre Afganistan’da Üretilen Afyon Miktarı (ton).....	22
Grafik 5.7. 2006 Yılı Dünya Eroin Yakalama Dağılımı.....	23
Grafik 5.8. Yıllara Göre Yakalanan Afyon Miktarı (kg).....	25
Grafik 5.9. Yıllara Göre Yakalanan Eroin Miktarı (kg).....	26
Grafik 6.1. Yıllar İtibariyle Haşhaş Ekim ve Üretim Alanları (da).....	33
Grafik 6.2. - Ölçüm Sonucuna Göre Sağ Kalan, Tabii Afetten Zarar Gören Alanlar ve Beyan Kaybı Oranlar (%).....	34
Grafik 6.3. Yıllara Göre Haşhaş Kapsülü Alım ve Stok Miktarı.....	43

ŞEKİL

Şekil 5.1. Uyuşturucu Rotaları.....	24
-------------------------------------	----

HARİTA

Harita 6.1. Türkiye’de Haşhaş Üretimine İzin Verilen İller.....	34
---	----

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 4.1. Haşhaş tarlası.....	6
Fotoğraf 4.2. Genç dönemdeki haşhaş yaprağı.....	7
Fotoğraf 4.3. Hasat edilmiş ve içinde tohumları barındıran haşhaş kapsülleri.....	9
Fotoğraf 4.4. Hasat edilmiş ve içinde tohumları barındıran haşhaş kapsülleri.....	9
Fotoğraf 5.1. Afganistan’da bir haşhaş tarlası.....	22
Fotoğraf 6.1. Bülent ECEVİT.....	29
Fotoğraf 6.2. Kontrol tabelası.....	40
Fotoğraf 6.3. Kontrol tabelası.....	40

1 – GİRİŞ

Haşhaş bitkisinin Türkiye’de ve dünyanın birçok bölgesinde çağlar boyu yetiştirildiği bilinmektedir. Milattan önce 5000 yıllarında Mezopotamya’da yaşamış olan Sümerlerin kullandıkları dilde afyona ait bazı kelimelere ve Asurlara ait bazı kabartmalarda haşhaş resimlerine rastlanılmıştır.

Birçok kültür bitkisinin gen kaynağı olan Türkiye’de haşhaşın da özel bir yeri vardır. Anadolu’da Hititler döneminden beri, haşhaş tarımı yapılmaktadır. Anavatani Ön Asya olarak bilinen haşhaş, yüzyıllardır uyuşturucu elde etmek için kullanılmıştır. Uyuşturucu madde içeren alkaloidler haşhaşın dal ve yapraklarında, en yoğun olarak ta kapsülünde bulunmaktadır. Kapsülün içinde bulunan tohumlarda ise hiç alkaloid bulunmamaktadır.

Haşhaştan ekonomik değeri olan tohum ve kapsül kabuğu olmak üzere iki önemli ürün elde edilmektedir. Bunların dışında henüz alkaloid oluşmamış bitkiler yeşil salata, bitki artığı sapları ise yakacak olarak değerlendirilmektedir. Haşhaşın uluslararası ününü sağlayan, içerdiği morfin ve diğer alkaloidlerden kaynaklanan tıbbi özelliğidir. Haşhaş kapsülü morfin, kodein, tebain, noskapin ve papaverin gibi tıbbi öneme sahip olan ana alkaloidlerin yanı sıra yaklaşık 30 değişik alkaloid içermektedir. Bunlardan türevleri olan katma değerleri yüksek, yarı sentetik ilaç aktif hammaddeleri üretilmektedir. Bu alkaloidlerden morfin, kodein ve tebainin uyuşturucu özelliği olmasına rağmen noskapin ve papaverin uyuşturucu özelliğe sahip değildir. Tıpta, analjezik (ağrı kesici), anestezi (uyuşturucu) ve antitüssif (öksürük kesici) olarak bu maddelerden yararlanılmaktadır. Haşhaş tohumları gri – mavi, sarı, beyaz, çığ kahve ve pembe renklerde olabilmektedir. Haşhaş tohumunun en önemli özelliği % 45 – 54 yağ ve % 20 – 30 protein içeriğine sahip olmasıdır. Tohum geleneksel olarak gıda amaçlı ekmelerde ve ezilerek hamur işlerinde kullanılmaktadır. Tohumun sıkılması ile elde edilen yağ mutfakta ve gıda sanayisinde kullanılmaktadır. Ayrıca, kozmetik ve boya sanayi de kullanım sahalarıdır.

Türkiye’de Birleşmiş Milletlerin belirlediği 700.000 dekar limit dahilinde 13 ilde Toprak Mahsulleri Ofisi’nin iznini almak şartıyla, çiftçiler tarafından üretimi yapılmaktadır. Türkiye’de haşhaş üreten çiftçi sayısı yıllara göre dalgalanma göstermekle beraber yaklaşık 100.000 dir. Ancak dolaylı yollardan yaklaşık 1.500.000 insanın geçiminde önemli bir rolü olan sosyo – ekonomik değere sahip bir bitkidir.

Türkiye dünya haşhaş üretim alanları esas alındığında %50 ye yakın bir paya sahiptir. Ancak verim düşüklüğü nedeniyle gerek morfin ve gerekse tohum üretimi açısından aynı istatistiği elde edememektedir. Buna rağmen yıllık ortalama 80 ton morfin ve türevleri, 20.000 ton da tohum ihracatı yapılmaktadır. Morfin ve türevleri ile haşhaş tohumunun ihracatı ve iç pazardaki tüketimi yıllık ortalama 100 Milyon US\$ civarında bir piyasa oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye tarımsal ekonomisinde olduğu kadar sosyal ve politik hayatında da etkili bir yeri olan haşhaşın bitkisel özellikleri, dünyadaki durumu, narko – terör açısından önemi, Türkiye’de uygulanan politikalar, Türkiye’nin dünya haşhaş üretimindeki konumu, ülke ekonomisine yaptığı katkıların ortaya konulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ilk üç bölümünde giriş, kaynak özetleri, materyal ve yöntem bilgileri sunulmuş ve haşhaşın Türkiye’deki durumu ile ilgili swot analizi yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Haşhaşın Bitkisel Özellikleri ve Yetiştirme Tekniği incelenmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde Haşhaş ve Türevlerinin Dünyadaki Durumu incelenmiştir. Dünyada uyuşturucu maddelerin ekimi, üretimi, ithali ve ihracını düzenleyen ve Türkiye’nin de imza koyduğu Birleşmiş Milletler (BM) Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 TEK Sözleşmesi ve tadiline ilişkin 1972 protokolü ve Türkiye’deki haşhaş tarımına etkileri, dünyada haşhaş üretiminde söz sahibi olan yasal üretici ülkelerin görünümleri, tıbbi amaçlı opiyat ve opiyat hammadde ticaretinin geldiği nokta, dünyada ve Türkiye’deki narkotik durum, Afganistan başta olmak üzere diğer illegal üretim merkezlerinin yansımaları ve Narko – terör, beşinci bölümün içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmanın altıncı bölümünde Türkiye’de Haşhaşa Uygulanan Tarım Politikaları incelenmiştir. Bu kapsamda; haşhaşın Türkiye’deki tarihçesi, mevzuatı, dünya haşhaş üretim alanlarında Türkiye’nin payı, il bazında üretim değerleri, Türkiye’de haşhaş üretimini kısıtlayan etmenler, haşhaş ekim alanlarının kontrolü, haşhaş kapsülü üretimi ve alımı, afyon alkaloidleri fabrikası, morfin ve türevleri ihracatı, iç pazar olanakları, haşhaş tohumu üretimi ve ticaretinin ekonomik değerleri bölüm içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmanın yedinci ve son bölümünde ise mevcut verilerin ışığında haşhaşın Türkiye’deki durumu ve geleceği konusunda tespit ve önerilerde bulunulmuştur.

2 – KAYNAK ÖZETLERİ

TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ tarafından 2010 yılında hazırlanarak yayınlanan “2009 Yılı Haşhaş Raporu” çalışmada yararlanılan önemli bir kaynak olmuştur. Söz konusu raporda; haşhaşın tarımı, faydalanma şekilleri, dünya ve Türkiye’de haşhaş ekimi ve opiyat hammadde üretimi, afyon alkaloidleri fabrikasının yapısı ve işleyişi ile yürütülen Ar – Ge faaliyetleri, dünya ve Türkiye’de tıbbi amaçlı opiyat ve opiyat hammadde ticareti konuları değerlendirilmiştir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER UYUŞTURUCU VE SUÇ OFİSİ’nin 2004 yılında yayınladığı “Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması: Altı Büyük Şehirde Elde Edilen Sonuçlar” adlı çalışmasında, Dünyada ve Türkiye’de Uyuşturucu Bağımlılığı ve Kaçakçılığı, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Bağlamında Uyuşturucu Tehdidi, Uyuşturucu Maddeler ve Hukuk, Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddeler Suç Politikası hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Rekabet Kurumu’nda görevli olan BÜYÜKKUŞOĞLU B. Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi olarak 2004 yılında sunduğu “Rekabet İktisadı Çerçevesinde Monopson (Tek Alıcı)” adlı çalışmasında, monopson teorisi ve monopson gücüne, iki yanlı monopol durumuna, rekabet hukuku açısından monopson, birleşme / devralmalarda monopson durumu, karşılıklılık kavramı, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun çerçevesinde alım anlaşmaları ve monopson konularını incelemiştir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından organize edilen TARIMSAL ARAŞTIRMA YAYIN VE EĞİTİM KOORDİNASYON (TAYEK) Toplantısı’nın 2008 yılında Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü’nde gerçekleştirilen Tarla Bitkileri Grubu Bilgi Alışveriş Toplantısı’nda Eskişehir Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü’nden CAMCI H., BALCI A. ve COŞAR F. tarafından “Haşhaş Tarımı” sunumu yapılmıştır. Sunumda; Haşhaştan faydalanma yönleri, haşhaşın yetiştirme tekniği, önemli hastalık ve zararlıları, Tarımsal Araştırma Enstitülerinde ıslah edilen haşhaş çeşitleri konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Prof. Dr. ER C. Tütün İlaç ve Baharat Bitkileri (1994), kitabında birçok Üniversiteye kaynak olacak derecede bir eser ortaya koyarak, söz konusu bitkilerin bitkisel özellikleri ve yetiştirme teknikleri konusunda öncü bilgiler sunmuştur.

2008 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kurulan MECLİS ARAŞTIRMA KOMİSYONU, Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla incelemelerde bulunmuş ve sonuçlarını bir raporla yayınlamıştır. Yayımlanan raporda; Madde ve Madde Bağımlılığı, Dünyada ve Türkiye’de Mevcut Durum, Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerle İlgili Mevzuat, Türkiye’nin Madde Kullanımı ile Mücadelede Kurumsal Yapılanması, Koordinasyon ve Uluslararası Kuruluşlar, Dünyada ve Türkiye’de Uyuşturucu Madde Politikaları, Sektörlerin Korunma Politikaları, Madde Bağımlılarının Tedavisi, Madde Bağımlılarının Yasal İzlemi ve Toplum Kazandırılması Programı, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Uyuşturucu Madde ve Madde Kullanımı İle İlgili Veri Toplama ve Analiz Sistematiği, Tespitler ve Öneriler kısımlarına yer verilmiştir.

İçişleri Bakanlığı EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ KAÇAKÇILIK VE ORGANİZE SUÇLARLA MÜCADELE DAİRE BAŞKANLIĞI yıllık olarak faaliyetlerini bir raporla kamuoyuna duyurmaktadır. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'nın 2005 ve 2009 yıllarında gerçekleştirdiği faaliyetlere yönelik olarak yayınladığı rapor, çalışmanın önemli kaynaklarından birisi olarak yer almıştır. Raporun özellikle narkotik suçlar bölümü ve bu bölümün içerdiği Uluslararası Trendler, Türkiye'deki Uyuşturucu Sorunu, Uyuşturucu Maddelerin Türlerine Göre Değerlendirilmesi, Narko – Terörizm başlıkları önemli bilgilere temel sağlamıştır.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığına bağlı faaliyet gösteren TÜRKİYE UYUŞTURUCU ve UYUŞTURUCU BAĞIMLILIĞI İZLEME MERKEZİ (TUBİM) tarafından yayınlanan Türkiye Uyuşturucu Raporunda; Ulusal Politikalar ve Genel Çerçeve, Madde Kullanım Yaygınlığı, Önleme, Problemlili Madde Kullanımı ve Tedavi Talepleri, Madde Bağımlılığı Tedavisi, Sağlık İlişkisi ve Etkileri, Madde Bağımlılarının Sosyal İlişkileri ve Yeniden Toplumsallaşma, Madde Bağlantılı Suçlar, Madde Bağlantılı Suçları Önleme ve Cezaevleri, Maddenin Arz Boyutu incelenmiştir.

Ayrıca UŞAK İL TARIM MÜDÜRLÜĞÜ tarafından düzenlenen ürün maliyet çizelgeleri, özellikle haşhaş maliyetinin tespiti ve diğer ürünlerle karşılaştırma imkanı sağlaması açısından aydınlatıcı bilgiler sunmuştur.

“İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi” kapsamında hazırlanan Ankara İli Tarım Master Planı TCP/TUR/8924, yerel düzeydeki tarımsal planlamanın yapılabirliğini gösteren bir çalışmadır.

3 – MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın hazırlanmasında ikinci bölümde özetlerine yer verilen ikinci derecede kaynaklardan yararlanarak literatür taraması yapılmıştır. Konu ile ilgili çalışmalar incelenmiş ve araştırma amacının gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan veriler saptanmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde Türkiye’de haşhaşın bulunduğu nokta itibariyle SWOT Analizinin yapılması da uygun görülmüştür:

Tablo 3.1 – Türkiye’de Haşhaş Üretimi Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER	FIRSATLAR	TEHDİTLER
Toprak yapısı uygun	Birleşmiş Milletlerin uyguladığı kota	Mevcut pazarın gücü	Birleşmiş Milletlerin uyguladığı kotanın doldurulamaması
Bilgi ve tecrübe sahibi üretici kitlesi	Morfin ve tohum veriminin diğer yasal üreticilere göre düşük olması	Morfin verimi yüksek çeşitlerin artması	Yoğun işgücü
Dünyada önemli yer sahibi olan Afyon Alkaloidleri Fabrikası	Üretim izni alma süreci	Münavebeye uygun olması	Afganistan’da her geçen yıl artan bir ivme kazanan kaçak üretim
Yaklaşık 100.000 olan üretici sayısı	Yoğun girdi kullanımı	Yetiştirme takviminin ikinci ürün ekimine uygun olması	Üretim parsellerinin küçük ölçekli olması nedeniyle mekanizasyondan yeterli fayda sağlanamaması
Dünya yasal üretim alanının yarısına sahip olması	Sert geçen kış dönemlerinin ardından verimde ciddi düşüşler		Çiftçinin alternatif ürünlere yönelme eğiliminin kuvvetlenmesi
Yüksek katma değere sahip bir bitki olması	Kapsül alımında tek muhatabın Toprak Mahsulleri Ofisi olmasının rekabet piyasasını engellemesi		
Önemli derecede istihdam sağlaması	Morfin ve tohum verimi yüksek çeşit eksikliği		
	Yeterli destekleme olmaması		

4 – HAŞHAŞIN BİTKİSEL ÖZELLİKLERİ ve YETİŞTİRME TEKNİĞİ

Haşhaş Gelincikgiller cinsinden olup Tür ismi *Papaver somniferum L.* dir. *Papaver* Latince “gelincik”, *somniferum* ise “rüya görmek” ve “uyku verici” anlamına gelmektedir (Anonim 2010).

Haşhaş, yazlık ve kışlık formları bulunan fakat kışlık ekildiğinde daha verimli olan tek yıllık bir bitkidir. Kazık köklü olup zayıf gelişen yan kökleri vardır. Sulamalardan sonra esen kuvvetli rüzgarlar bitkiyi devirebilir. Kökleri zayıf olduğundan bitkinin sökümü kolaydır.

Bitki tek saptan ibaret olabileceği gibi özellikle kışlık ekimlerde 8 – 10 adet dal meydana getirebilir. Haşhaş yukarıdan aşağıya doğru dallanmakta, en yaşlı dal en üstte en genç dal ise en altta bulunmaktadır.

Yaprakların oluşumu aşağıdan yukarıya doğrudur. İlk zamanlarda (sapa kalkmadan önce) rozet şeklindedir. Bitki sapa kalkmaya başladığında yapraklar oldukça büyük bir durum gösterir ve sapsız bir şekilde sapı veya dalı sararlar. Erken dönemdeki yaprakların yeşil salata şeklinde yaygın olarak tüketildiği de bilinmektedir (Er 1994).



Fotoğraf 4.1. Haşhaş tarlası
(Pınarbaşı Kasabası – Sivash / UŞAK)



Fotoğraf 4.2. Genç dönemdeki haşhaş yaprağı
(Pınarbaşı Kasabası – Sivaslı / UŞAK)

Haşhaş düşük sıcaklığa dayanıklıdır. Kök sistemi iyi gelişmiş bitkiler kar örtüsü altında kış mevsimini zarar almadan geçirir. Çıkışı gecikmiş, donlara kulakçık yaprakları döneminde yakalanan bitkiler dondan zarar görür. Kışın çok soğuk geçmesi, toprağın uzun süre don kalması bitkinin ilk yapraklarında ölümlere neden olabildiği gibi daha ileri safhalarda da ölüme sebep olabilmektedir.

Haşhaş güneşi ve sıcaklığı sever. Havaaların bulutsuz, açık geçtiği yıllarda kapsüllerdeki morfin oranı artmaktadır. Avustralya'nın haşhaş yetiştirilen Tasmanya bölgesinde morfin oranının yüksekliği ışıklenme süresinin uzunluğuyla izah edilmektedir. Gelişme süresi boyunca toplam sıcaklık isteği 2300 – 2700 °C'dir. Yıllık yağış ihtiyacı 600 – 700 mm'dir (Camcı ve arkadaşları 2008).

Çalışma ve Orman Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre haşhaş üretimi yapılan illere ait uzun yıllar ortalama yağış miktarı şu şekildedir:

Tablo 4.1 Üretim İzni Olan 13 İlin Ortalama Yağış Miktarları

İl Adı	Ortalama Yağış (mm)
Afyonkarahisar	420
Kütahya	540,2
Uşak	532,8
Eskişehir	356,3
Isparta	510,1
Burdur	425,3
Denizli	554,7
Manisa	694,4
Konya	321,7
Çorum	448,1
Amasya	459,6
Tokat	447,5
Balıkesir	542,2
İller ortalaması	480,1

www.meteor.gov.tr

Tablo 4.1'in incelemesinden çıkan sonuca göre izne tabi olarak haşhaş üretimi yapılan 13 ilden sadece Manisa yıllık yağış ihtiyacına cevap verebilmektedir. Bunun yanında Eskişehir ve Konya'da yıllık yağış ihtiyacının neredeyse yarısı karşılanabilmektedir. Ancak diğer iller açısından da yağış konusunda umut verici bir görüntü ortaya çıkmamaktadır. Üstü açık fabrika olan tarımsal üretimde yıllık iklim değişiklikleri, verim ve kaliteyi doğrudan ve de çok ciddi oranda etkilemektedir. Dolayısıyla yıllık yağışın tablo 3.1'deki olduğu kabul edildiğinde, Manisa dışındaki illerde imkanı olan üreticilerin mutlaka sulama yapması gerekmektedir. Bu durum, girdi maliyetlerinde bir miktar artışa yol açmasına rağmen üreticinin reel gelirinde daha fazla artış sağlayacaktır.

Çiçeklenmeden sonra yağın yağmurlar döllenede aksaklıklara sebep olup morfin ve tohum verimini düşürürken diğer taraftan da hastalıkların, özellikle de mildiyönün yayılmasına neden olur. Dolu ve kuvvetli yağışlar yaprakları parçalarken yağışın veya sulamanın arkasından gelen kuvvetli rüzgar bitkileri devirebilmektedir. Bu hususlar göz önünde tutularak boğaz doldurma işleminin iyi yapılması kök boğazının sağlanması gerekmektedir. Haşhaş, ağır killi ve aşırı çakıllı kumlu topraklar dışında her türlü toprakta yetişebilmektedir. Haşhaş çapa bitkisi olduğundan ve genellikle iki defa çapalandığından iyi bir münavebe bitkisidir ve kendinden sonraki bitki için uygun havalanması sağlanmış bir toprak bırakır. Tarlayı erken terk ettiği için yerine hububat ekilebilir. Nadas ya da çaba

bitkilerinden sonra haşhaş ekilmesi tavsiye edilir (Camcı ve arkadaşları 2008). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı görev yapan Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün, yağış rejimine bağlı olarak nadasa bırakılan kuru tarım alanlarında uygun münavebe bitkilerinin ekilerek üretime kazandırılmasını amaçlayan ve 1982 – 2002 yılları arasında uygulanan “Nadas Alanlarının Daraltılması Araştırma ve Yayım” projesinde 4,5 milyon hektar nadas alanı daraltılmıştır. Söz konusu alanda mercimek, nohut, fiğ, korunga tarımı yapılmıştır. Bu proje İç ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 33 ilde uygulanmıştır (Anonim 2006a). İlerleyen yıllarda bu tip projelerin uygulanması halinde haşhaş bitkisi de Birleşmiş Milletlerin belirlediği limiti dolduramayan Türkiye için önemli bir alternatif olabilir. Haşhaş ekimi yapılan illerle, söz konusu bölgelerde yer alan iller arasında yıllık ortalama yağış miktarları arasında genel itibariyle çok ciddi farklılık yoktur.

Güzlük (Ekim – Kasım ayları) ve yazlık (Şubat – Mart) olmak üzere iki dönemde ekim yapılabilmektedir. Haşhaş çiftlik gübresini çok iyi değerlendirir. Dekara 2 – 3 ton verilecek iyi yanmış çiftlik gübresi verimi önemli derecede artırır. Genelde elle serpmeye ekim yapılmaktadır. Dekara 1 – 1,5 kg tohumluk kullanılmaktadır. Makineli ekimde ise dekara verilen tohum miktarı 300 grama kadar düşmektedir. Makineli ekimde çıkışlar tekdüze olmakta özellikle çapalama ve ilaçlamada büyük oranda işçi tasarrufu sağlanmaktadır. Ekilen tarlanın hemen kurumaması, tavinin kaçmaması ve iyi bir çimlenme sağlanması için toprağın nem durumuna göre ekimden önce veya ekimden 3 – 5 gün sonra merdane geçirilerek tohum yatağı sıkıştırılmalıdır. Haşhaş kapsülleri tamamen kuruyunca hasada gelmiş demektir. Hasatta kapsüller sapa birleşme noktasından kırılarak toplanır. Kapsül Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) Ajanslarına satılır, tohumlar serbest piyasada değerlendirilebilir. Sulu şartlarda 150 kg/da tohum ve 120 – 130 kg/da kapsül elde edilir. Kuruya ekimlerde bu miktarlar 30 – 100 kg/da aralığındadır (Camcı ve arkadaşları 2008). Hasat edilen kapsüller, dekoratif amaçlı da kullanılabilir.



Fotoğraf 4.3. – 4.4. Hasat edilmiş ve içinde tohumları barındıran haşhaş kapsülleri

Haşhaşın en önemli hastalıkları; haşhaş mildiyösü ve haşhaş kök boğazı yanıklığı olup fungal hastalıklardır. Münavebe, seyrek ekim, hastalıklı bitki artıklarının tarladan uzaklaştırılması ve kaliteli tohumluk kullanımı kültürel tedbirleridir. Haşhaşın en önemli zararlısı Haşhaş kök kurdudur. Erken kışlık ekim, çapa ile seyreltme ve münavebe kültürel mücadele yöntemleridir (Camcı ve arkadaşları 2008).

5 – HAŞHAŞ VE TÜREVLERİNİN DÜNYADAKİ DURUMU

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından yapılan bir değerlendirmede, uyuşturucu maddeler insan üzerinde meydana getirdikleri etkiler ve elde edildikleri kaynağa göre aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar (Depresantlar)

Afyon
Morfin
Eroin
Kodein

Merkezi Sinir Sistemini Uyarımlar (Stimulantlar)

Kokain
Crack
Ecstasy
Captagon

Duyuların Bozulmasına Sebep Olanlar (Halisünojenler)

Esrar
Marijuana
LSD (Lysergic Acid Diethylamide)

5.1. TEK SÖZLEŞMESİ

Dünyada uyuşturucu maddelerin ekimi, üretimi, ithali ve ihracını, Türkiye'nin de imza koyduğu Birleşmiş Milletler (BM) Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 TEK Sözleşmesi (Single Convention on Narcotic Drugs) ve tadiline ilişkin 1972 protokolüne göre düzenlenmektedir.

30 Mart 1961'de New York'ta düzenlenerek imzalanan TEK Sözleşmesi dünyadaki uyuşturucu madde işlerinin ülkelere tek elden yürütülmesi hükmünü getirmekte ve BM Teşkilatının uyuşturucu maddelerin kontrolü hususundaki yetkisini kabul etmektedir.

Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi 27/12/1966 tarih ve 812 sayılı Kanun ile uygun bulunmuş; Türkiye'nin katılımı 14/02/1967 tarih ve 6/7732 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmış ve Sözleşme metni 12/05/1967 tarih ve 12596 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmeye imza koyan taraflar; insanlığın maddi ve manevi sağlığı ile ilgilenerak, uyuşturucu maddelerin tıbbi amaçlarla kullanılmasının mecburi bulunduğunu ve uyuşturucu maddelerin sırf bu sebeple hazır bulundurulmalarını sağlamak için tedbirlerin alınması gerektiğini, uyuşturucu madde bağımlılığının fertler için bir afet olduğunu ve insanlık için iktisadi ve toplumsal bir tehlike teşkil ettiğini kabul etmişlerdir. Bu afeti önlemek ve onunla savaşmak için kendilerine düşen görevi idrak edip, uyuşturucu maddelerin kötüye kullanılmasına karşı alınacak tedbirlerin etkili, düzenli ve evrensel olmaları gerektiğini göz

önünde bulundurarak, böylesine evrensel bir hareketin, aynı ilkelerle yönetilen ve ortak amaçlar güden milletlerarası bir işbirliğini gerektirdiğini belirtmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın, uyuşturucu maddelerin kontrolü konusundaki yetkisini kabul ederek ve ilgili milletlerarası organların bu teşkilat çerçevesinde toplanmasını arzu ederek, uyuşturucu maddelere dair mevcut antlaşmaların büyük bir kısmının yerini alacak, uyuşturucu maddelerin kullanılmasını tıbbi ve bilimsel amaçlarla sınırlayan ve bu ilkeleri tatbik sahasına koymak ve bu amaçlara erişmek için devamlı bir milletlerarası işbirliği kuracak, herkes tarafından kabul edilen bir milletlerarası sözleşme akdi üzerinde mutabık kalmışlardır.

Sözleşmede “Taraflar, bir tarafın vasıtasız gözetme ve kontrolü altında cereyan etmesi ve bu gözetme ve kontrole bağlı bulunması gereken söz konusu uyuşturucu maddelerle yapılan klinik deneylerle, tıbbi ve bilimsel araştırmalar için gerekli olabilecek miktarlar hariç tutulmak üzere, anılan uyuşturucu maddelerin üretimini, imalini, ihraç ve ithalini, ticaretini, elde bulundurulmasını veya kullanılmasını, ülkelerindeki duruma göre kamu sağlığını korumada en uygun vasıtanın bu olduğu kanısında buldukları takdirde, yasaklayacaklardır (md. 2)” ve “Bir tarafın ülkesindeki durum, bu tarafın kanaatine, halk sağlığının korunması ve uyuşturucu maddelerin kaçakçılık sahasına intikalinin önlenmesi için en uygun tedbir olarak afyon haşhaşı, koka ağacı ve kenevir bitkisi ekiminin yasaklanmasını gerektiriyorsa, ilgili taraf bu maddenin ekimini yasaklayacaktır (md.22)” denilmektedir.

Birleşmiş Milletler, 2 ve 22. maddelere sözleşmede yer vermekle, her geçen gün artan boyutlardaki yasadışı uyuşturucu imali, ticareti, kaçakçılığı ve kullanımını en alt seviyeye indirmeyi amaçlamıştır. Bunu yaparken özellikle anlaşmaya imza koyan yasal üretici ülkeler üzerindeki yaptırım gücünü dikkate almıştır. Bu yaptırım gücünün bir örneğini de 1971 yılında Türkiye üzerinde uygulamıştır. Türkiye'nin yasadışı uyuşturucunun kaynaklarından biri olarak suçlanması nedeni ile Türk Hükümetinin ülkede haşhaş ekimine 26/06/1971 tarih ve 7/2654 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile tam bir yasak getirmesinin temel sebebi de ilgili maddeler olmuştur. Ancak ilerleyen bölümlerde değinileceği üzere, Türkiye’de yaklaşık 3 yıl uygulanan tam ekim yasağı, dünya uyuşturucu piyasasında herhangi bir daralmaya yol açmamış, aksine bu süre zarfında büyük bir artış ivmesi görülmüştür.

Sözleşmeye imza koyan taraflar, sanayide tıbbi veya bilimsel olmayan amaçlarla kullanılan uyuşturucu maddeler için:

- a) Bu yolda kullanılan uyuşturucu maddelerin suiistimaline sebebiyet vermemelerini veya zararlı tesirler yaratmalarını ve uygulamada zararlı maddenin geri alınabilmesini, uygun başkalaştırma usullerine başvurarak veya başkaca vasıtalarla önlemek için tedbir aldıkları,
- b) Verdikleri istatistik bilgilerinde bu yolda kullanılan her uyuşturucu maddenin miktarını gösterdikleri takdirde sözleşme hükümlerini uygulamaya mecbur değildirler.

Taraflar, Organ'ın göstereceği tarz ve şekilde ve vereceği formüllere göre tanzim edilecek olan, aşağıdaki konularla ilgili istatistikleri Organ'a göndereceklerdir;

- a) Uyuşturucu madde istihsal veya imali,

- b) Diğer uyuşturucu maddelerin ve Sözleşmede öngörölmeyen maddelerin imali için uyuşturucu madde kullanılması ve uyuşturucu maddeler imal amacıyla haşhaş kelle ve sapının kullanılması,
- c) Uyuşturucu madde tüketimi,
- d) Uyuşturucu maddeler ve haşhaş kelle ve sapı ithalat ve ihracatı,
- e) Uyuşturucu maddelere el konulması ve el konulan miktarların tahsisi,
- f) İstatistiklerin ait bulunduğu yılın 31 Aralık tarihindeki uyuşturucu madde stokları.

Taraflardan biri, afyon üretimine başlamak veya üretimini artırmak istediği takdirde, kendi afyon üretiminin dünya afyon üretiminde bir üretim fazlalığı meydana getirmemesi için, Uyuşturucu Maddeler Milletlerarası Kontrol Organı tarafından yayımlanan tahminler gereğince mevcut dünya afyon talebini dikkate alacaktır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler kararı olmadan bir ülkenin, afyon üretim miktarını artırması mümkün değildir.

Taraflar, uyuşturucu madde ticaret ve dağıtımını, bir veya daha fazla Devlet Teşekkülü tarafından yapılanlar dışında, ruhsata tabi tutacaklardır. Uyuşturucu madde ticaret veya dağıtımını yapan veya bunlara katılan her şahıs ve teşebbüsü nezaret altında bulunduracaklardır.

Taraflar, kaçakçılıkla mücadelede birbirlerine karşılıklı yardımda bulunacaklardır. Kendi anayasa hükümleri baki kalmak kaydı ile her Taraf, uyuşturucu maddelerin Sözleşme hükümlerine uygun olmayan bir şekilde yapılacak ekim ve imalinin, hazırlanmasının, elde bulundurulmasının, satışa arzının, dağılımının, satın alınmasının, satışının, herhangi bir maksatla tesliminin, simsarlığının, gönderilmesinin, transit olarak sevkinin, naklinin, ithal ve ihracının veya sözü geçen Tarafın görüşüne nazaran, Sözleşme hükümlerine aykırı olabilecek her türlü fiillerin kasden yapılmalarının cezayı gerektiren fiiller teşkil etmeleri ve ağır cürümlerin uygun bir cezaya ve bilhassa hapis ve diğer hürriyetten mahrumiyet cezalarına müstahak kılınmaları için gerekli tedbirleri alacaklardır.

5.2. HAŞHAŞ ÜRETİMİNDE SÖZ SAHİBİ ÜLKELER

Dünyada, haşhaş ekimi BM Teşkilatı denetiminde yasal ana üretici olarak Türkiye, Hindistan, Avustralya, Fransa, İspanya, Macaristan (Tablo:5.1.) ve diğer ülkelerden Çek Cumhuriyeti ile son yıllarda Çin de sayılabilir. Türkiye ve Hindistan BM Teşkilatınca geleneksel haşhaş üreticisi ülkeler olarak kabul edilmektedir.

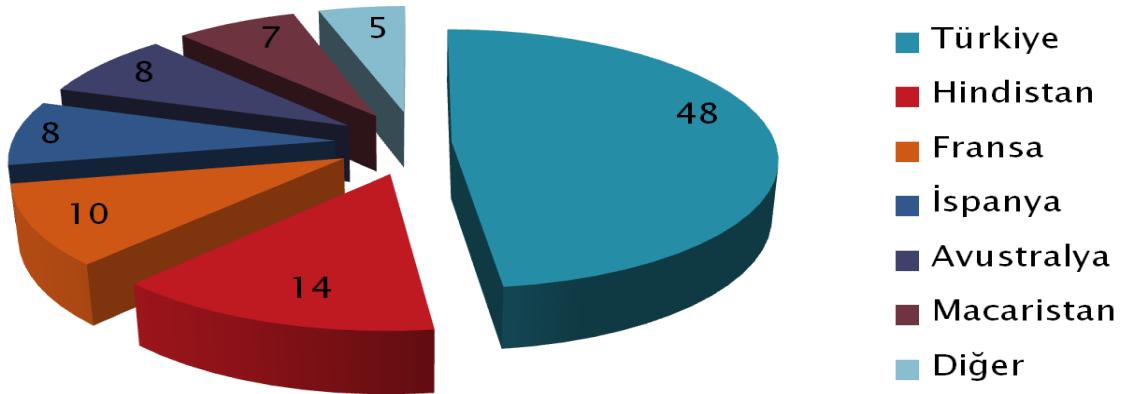
Tablo: 5.1. - Ana Üretici Ülkeler Bazında Yasal Haşhaş Üretim Alanları (Hektar)

Yıllar	Türkiye	Hindistan	Avustralya	Fransa	İspanya	Macaristan	Toplam
2000	27.554	32.085	15.166	5.914	5.698	2.789	89.206
2001	45.836	18.087	8.925	5.402	5.536	6.961	90.747
2002	50.741	18.447	11.701	6.451	7.912	9.924	105.176
2003	99.430	12.320	9.811	7.919	5.732	2.937	138.149
2004	30.343	18.591	6.644	8.312	5.986	7.084	76.960
2005	25.335	7.833	6.599	8.841	4.802	5.106	58.516
2006	42.023	6.976	3.457	6.632	2.146	4.322	65.556
2007	24.603	5.913	4.661	3.198	5.606	3.269	47.250
2008	20.043	2.653	3.336	3.705	5.507	2.262	37.506
2009 (*)	48.893	11.262	10.506	7.500	8.830	15.500	102.491

(*)Türkiye hariç diğer ülkeler tahminidir.

Kaynak: Anonim 2010

Grafik 5.1. -Ana Üretici Ülkeler Bazında Yasal Haşhaş Ekim Alanları (%)
(Son 5 yıllık kesin verilere göre)



Kaynak: Anonim 2010

Hindistan dünyadaki en büyük yasal afyon sakızı üreten ülke olup diğer yasal üretici ülkelerde ise üretim, çizilmemiş haşhaş kapsülü şeklindedir. BM Uluslararası Uyuşturucu Maddeler Komisyonu (INCB) tarafından takip edilen yasal morfin stoku, dünyada yasal olarak üretilen haşhaş kapsülü ve afyonun içerdiği morfin karşılığı olarak hesaplanmaktadır (Tablo:5.2. – Anonim 2010).

Birleşmiş Milletlerin “geleneksel haşhaş üreticisi ülkeler” olarak tanımladığı Türkiye ve Hindistan, dünyadaki yasal ekiliş alanlarının önemli bir kısmına sahiptir. Örneğin 2003 yılında bu iki ülkenin üretim alanları, dünya toplam üretim alanının %80'ine ulaşmıştır. Ancak Türkiye ve Hindistan'ın gelişmiş ülkeler liginde yer almaması, tarımsal alanda da kendisini göstermektedir. Bu ülkelerden daha az üretim alanına sahip olan Avustralya, Fransa ve İspanya gibi ülkeler morfine eşdeğer opiyat hammadde üretiminde daha fazla pay sahibidir. Burada tarımsal teknoloji kullanımı ve çiftçi bilincinin daha üst seviyede olmasının, verimlilik açısından çok büyük farklılık oluşturduğu net olarak görülmektedir.

Tablo:5.2. – Morfine Eşdeğer Dünya Opiyat Hammadde Üretimi
(Haşhaş Kapsülü + Afyon) (Ton)

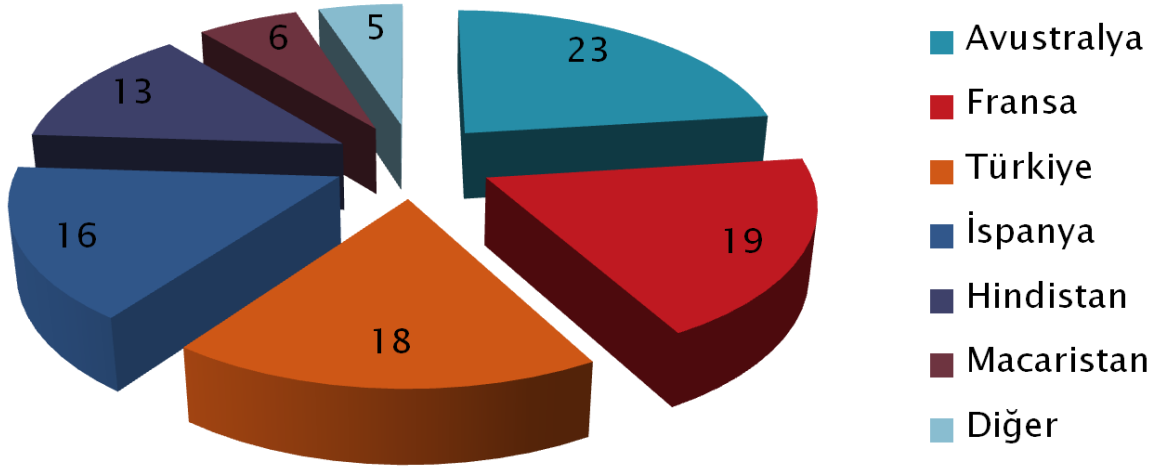
Yıllar	Türkiye	Hindistan	Avustralya	Fransa	İspanya	Macaristan	Diğer	Toplam
2000	36	146	112	40	35	4	8	381
2001	69	85	64	25	37	18	9	307
2002	47	90	160	66	67	28	8	466
2003	145	57	151	68	44	9	13	487
2004	60	92	96	101	55	30	13	447
2005	64	37	130	96	36	15	13	391
2006	106	38	70	56	17	17	12	316
2007	30	30	58	20	75	14	25	252
2008	36	15	40	48	78	16	25	258
2009 (*)	150	60	90	97	97	28	25	547

(*)Türkiye hariç diğer ülkeler tahminidir.

Kaynak: Anonim 2010

Grafik 5.2. – Morfine Eşdeğer Dünya Opiyat Hammadde Üretimi (%)

Hammadde Üretimi



Kaynak: Anonim 2010

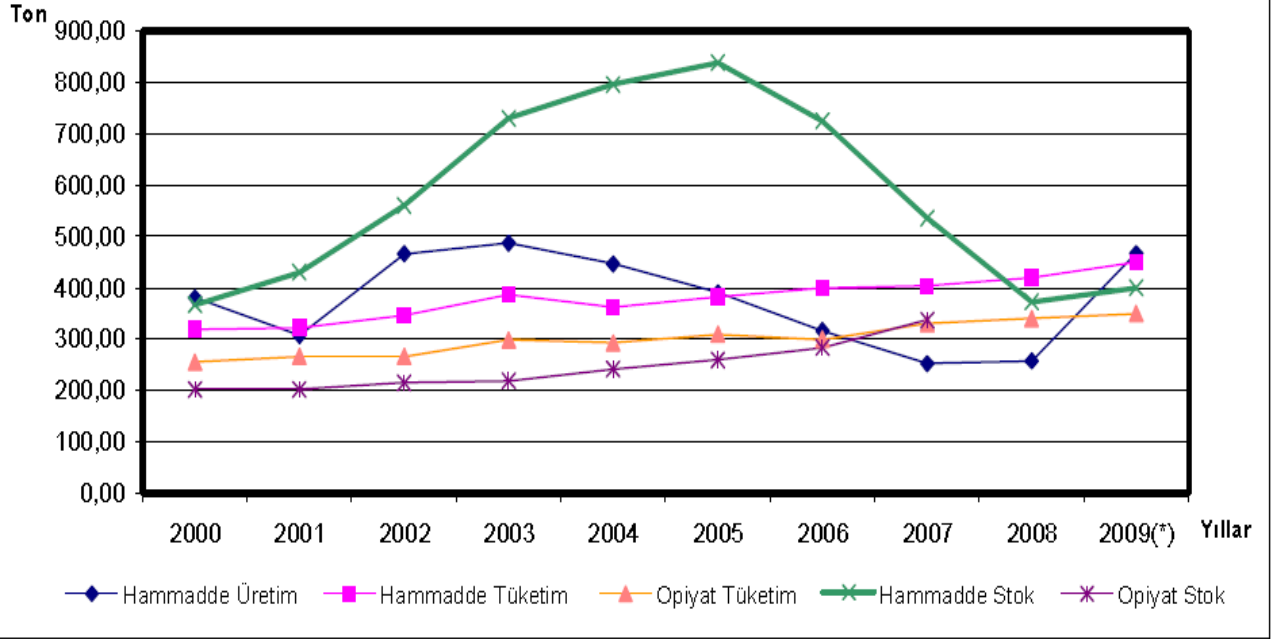
Türkiye haşhaş ekim alanı bakımından % 48'lik bir paya sahip olmasına rağmen, morfin üretimi bakımından elde ettiği pay % 18'dir (Grafik:5.2.). Bu durum Türkiye'de üretilen haşhaş kapsülünün dekar başına üretim veriminin ve morfin içeriğinin diğer ülkelere nazaran düşük olmasından kaynaklanmaktadır (sulu şartlarda 150 kg/da tohum ve 120 – 130 kg/da kapsül elde edilir, kuruya ekimlerde bu miktarlar 30 – 100 kg/da aralığındadır).

5.3. TIBBİ AMAÇLI OPIYAT ve OPIYAT HAMMADDE TİCARETİ

Dünyada haşhaş kökenli opiyat hammadde üretiminin tüketim miktarının üzerinde gerçekleşmesi fazla stok oluşmasına neden olmaktadır (Grafik:5.3.,Tablo:5.3.). Bu durumda da dünyada talebin artmaması nedeniyle üretici ülkeler arasında kıyasıya rekabet yaşanmaktadır (Anonim 2010).

Yüksek stok miktarı, fiyatların düşmesine yol açmaktadır. Bu durumda opiyat ihtiyacı olan ülkeler, hem kaliteli ve hem uygun fiyatlı ürün talep etmektedir. Türkiye açısından pazar sıkıntısına yol açan bu durumu aşmak, kalite ve verimi aynı anda yakalama zorunluluğunu getirmektedir. Morfin verimliliğini artırırken tohum verimi de yüksek çeşitlerin ıslahı ve üreticilere benimsetilmesi halinde hem dünya piyasasında söz sahibi bir konuma gelinecek hem de üretici refahı yükseltilecektir.

Grafik 5.3. – Yıllara Göre Dünya Morfinine Eşdeğer Opiyat ve Opiyat Hammadde Üretim, Tüketim ve Stok Durumu (Ton)



(*) Tahmini

Opiyat Hammadde (Morfine Eşdeğer) : Haşhaş kapsülü, afyon

Opiyat: Morfin Tuzları ve Türevleri

Kaynak: Anonim 2010

Tablo: 5.3. - Yıllara Göre Dünya Morfinine Eşdeğer Opiyat ve Opiyat Hammadde Üretim, Tüketim ve Stok Durumu (Ton)

Yıllar	Hammadde Üretim	Tüketim		Stok	
		Hammadde	Opiyat	Hammadde	Opiyat
2000	381	319	255	367	202
2001	307	322	266	430	202
2002	466	346	266	560	215
2003	487	387	298	730	218
2004	447	362	292	796	241
2005	391	382	309	838	259
2006	316	400	299	725	283
2007	252	404	330	536	337
2008	257	420	340	373	-
2009 (*)	467	450	350	400	-

(*) Tahmini

Kaynak: Anonim 2010

Opiyat kullanımı için geçmişe bakıldığında M.Ö. 4000'li yıllarda Sümerlerin, M.Ö. 2000'li yıllarda Mısır'da, M.Ö. 2700 yılında Orta Asya'da eski Çin ve Hint uygarlıklarında haşhaş ekimi, afyon üretimi ve afyondan yapılan ilaçlarla ilgili ayrıntılı yazılar ve kalıntılara rastlanmaktadır. Daha yakın yıllarda ise 19. yüzyılda morfin ve türevleri ile karşılaşmaktadır. Haşhaş bitkisinin içerisinde bulunan öz suyun çeşitli yollarla alınması ile afyon ve türevleri elde edilir.

Dünyada kimyasal olarak birbirinden farklı 20'den fazla opiyoid klinik kullanımdadır. Opiyoidler şu şekilde sınıflandırılabilir.

<u>Opiyatlar</u>	<u>Antagonistleri</u>
Eroin (semisentetik)	Naloksan
Morfin	Nalorfin
Pentazosin	
Kodein	
Hidromorfon (semisentetik)	Levorfanol
Oksikodon (semisentetik)	Siklazosin
Metadon (sentetik)	Naltrekson
Propoksifen (sentetik)	
Meperidin (sentetik)	
Difenoksilat	

Bu maddelerin hepsi ağrı kesicidir. Uykulamaya ve duygusal dalgalanmalara neden olurlar. Yüksek dozda alındıklarında ise hem kardiyak hem de mental aktiviteyi bozarlar. Özellikle intravenöz (damar yoluyla) alındıklarında etkileri 1 – 2 dakika içinde gelişir. Opiyoidler hızlı bağımlılık ve tolerans geliştirdikleri için fiziksel bağımlılık kısa sürede gelişir.

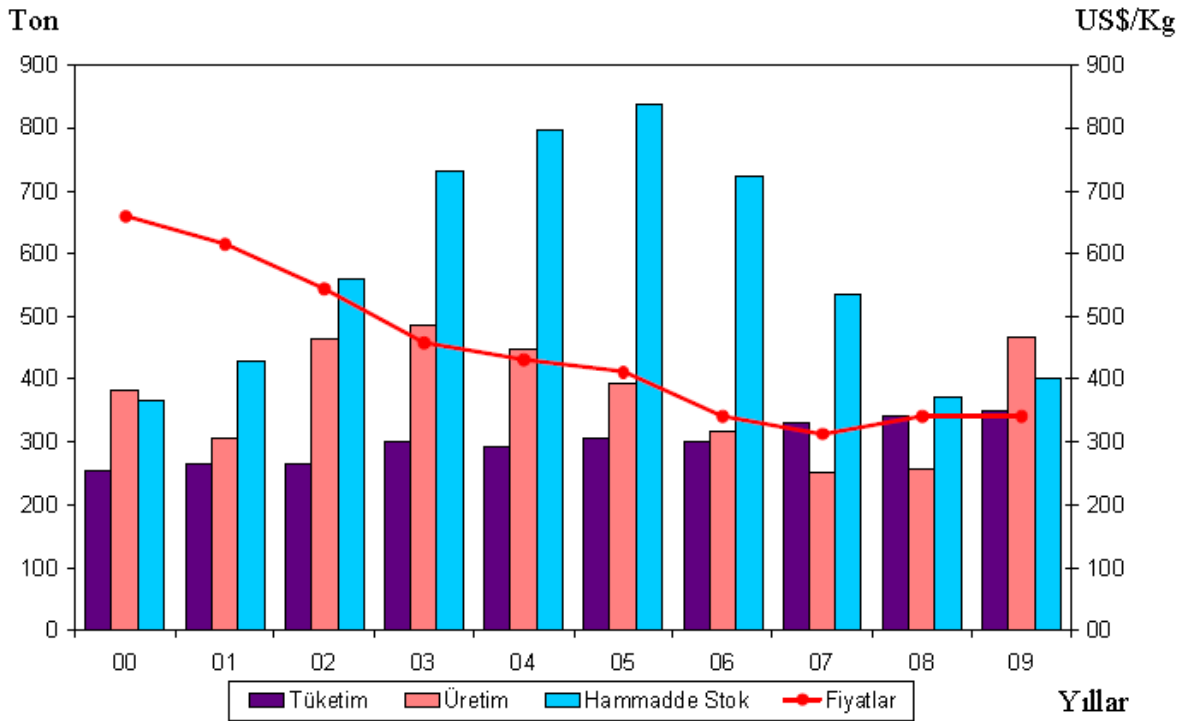
Genel olarak madde bağımlılığı Dünya Sağlık Örgütü tarafından “kişide madde kullanımının bir zamanlar kendisi için değerli başka davranışların yerini alan öncelikli bir durum haline geldiği sendrom” olarak tanımlanmaktadır. Madde bağımlılığı ile ilgili tanımların her birinde ana özellik; tanımın doğrudan maddenin kullanımını, uyum bozucu doğasını, davranış değişikliklerine yol açmasını ve madde ile etkileşim sonucunda zaman içinde maddeye bağlı kalmasını vurgulamasıdır.

Türkiye’de yapılan bir çalışmada 16 – 20 yaş arasının maddeye başlama yaşı açısından en riskli dönem olduğu; 25 – 36 yaş arasında ise en yoğun kullanımın olduğu bildirilmiştir. 2003 yılında 6 ilde gerçekleştirilen “Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması: Altı Büyük Şehirde Elde Edilen Sonuçlar” çalışmasına göre problem madde kullanıcılarının üçte ikisinde yaşam boyu esrar kullanımı, yarısından fazlasında uçucu madde kullanımı ve dörtte birinde de opiyat kullanımı olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de opiyoid kullanıcılarının çoğunluğunun ilk kullanım maddesinin opiyoid olduğu, opiyoid kullanıcıları için opiyoid geçiş maddesi olarak esrar ve afyon sakızının önemli bir yer tuttuğu da bildirilmiştir (Anonim 2004).

Gelişmiş ülkelerde, kötüye kullanıma ve bağımlılığa en sık eşlik eden opiyoid madde eroin'dir. Opiyoidler ağız yolu, inhalasyon (sıvı ilaçların gaz haline getirilerek solunum yoluyla alınması) ya da intravenöz yolla alınırlar. Benzer şekilde metabolize olurlar, ancak farklı emilim gösterirler.

Dünyada, haşhaştan elde edilen tıbbi ve bilimsel amaçlı opiyat tüketimi yılda yaklaşık 300 ton civarındadır. Üretim ise yıldan yıla değişiklik göstermekle birlikte son yıllarda tüketim miktarının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durum dünyada fazla stok oluşmasına ve satış fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır (Grafik:5.4.). Bu itibarla dünyada önde gelen yasal haşhaş üreticisi ülkelere Avustralya, Türkiye, Hindistan, Fransa, İspanya, Macaristan arasında kıyasıya rekabet bulunmaktadır (Anonim 2010).

Grafik: 5.4. - Dünya Morfin Hammadde Stok ve Fiyatı



Kaynak: Anonim 2010

Birleşmiş Milletler'in Teşkilata üye tüm ülkelere "tıbbi ve bilimsel amaçlı opiyat hammadde ihtiyaçlarını öncelikle geleneksel haşhaş üreticisi ülkelere temin etmeleri" yönündeki tavsiye kararı çerçevesinde en büyük opiyat hammadde ithalatçısı olan ABD, aldığı kararla ithalatının % 80'lik kısmını geleneksel tedarik edici ülke olan Türkiye ve Hindistan'dan, % 20'lik kısmını da diğer ülkelere gerçekleştirmektedir. Bu uygulama kısaca 80/20 kuralı olarak bilinmektedir (Anonim 2010).

5.4. DÜNYADA NARKOTİK DEĞERLENDİRME

Uyuşturucu maddelerle mücadelenin ilk adımı 1909 yılında Şangay’da yapılan Uluslararası Afyon Konferansıyla atılmıştır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Önleme Ofisi (UNODC) tarafından hazırlanan “Uluslararası Uyuşturucu Kontrolünde Yüzyıl” adlı raporda, 1909 Afyon Konferansı öncesinde, uyuşturucu maddelerin ülkeler arasında ticari bir mal olarak kullanıldığı, sömürgeciliğin de etkisiyle birçok ülkenin uyuşturucu maddelerin üretim ve imalatından önemli hazine geliri elde ettiği ifade edilmektedir. Bu maddelerin bağımlılık yapıcı özelliklerinin daha net ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal ve toplumsal bazı sorunları da beraberinde getirmesiyle, uluslararası arenada bu maddelerle etkili bir şekilde mücadele edilmesi yönünde bir irade ortaya çıkmıştır. Bu anlamda uyuşturucuyla mücadelede, uluslararası alanda önemli bir değer değişimi yaşanmıştır. Daha önceleri toplumların ve uluslararası sistemin legal bir parçası olarak kabul edilen uyuşturucu maddeler, yeni değerlendirmede illegal ve mücadele edilmesi gereken bir unsur haline gelmiştir (Anonim 2009a).

Bu tarihten sonra devam eden çalışmalar neticesinde Türkiye’nin de tamamına taraf olduğu; 1909 tarihinden bu yana yapılan anlaşmaları tek bir metin haline getiren 1961 Tek Sözleşmesi, daha çok kimyasal içerikli maddeler ve ara kimyasallar konusunda düzenlemeler içeren 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi ile 1988 tarihli Narkotik ve Psikotropik Maddelerin Kaçakçılığının Önlenmesine Dair Sözleşmesi ile uyuşturucu maddelerle mücadelenin stratejik çerçevesi çizilmiştir.

Uluslararası alanda meydana gelen bu değişimlerin ülkelerin iç uygulamalarına yansımaları oldukça farklılık göstermiştir. Uluslararası değerlendirme değişimi daha çok uyuşturucu maddelerin kullanım ve kaçakçılığının yasaklanmasına yönelik gelişirken birçok ülke birbirinden çok farklı politikalar benimsemiştir.

Hollanda gibi liberal politika benimseyen ülkelerin yanında sıfır toleransa dayalı İsveç politikaları da uygulamaya konulmuştur. Madde kullanımı konusunda daha toleranslı yaklaşan ülke politikaları da, temelde uyuşturucu kaçakçılığını suç saymakta ve bununla mücadele etmektedir. Ancak, kullanımın tolare edildiği bu tür ülkelerde arzla mücadele başarısının oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında, sıfır tolerans politikalarının da bağımlılar açısından olumsuz sonuçlar ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye uyuşturucunun arzı ile mücadelede sıfır tolerans yaklaşımını benimsemekle birlikte, yeni kullanıcıların ortaya çıkmasının önlenmesi bakımından önleme faaliyetlerine ağırlık vererek kişisel ve toplumsal bilincin artırılmasını amaçlamakta ve bunun yanında bağımlı hale gelen kişilere de gerekli tedavi imkânlarını sağlayan dengeli bir politika yürütmektedir (Anonim 2009a).

Tablo: 5.4. – Dünyada Uyuşturucu Kullanımı

	UNODC 2004	UNODC 2007
Dünya Geneli Tüm Kullanıcı Sayısı	185 milyon	200 milyon
Küresel Nüfustaki Oranı	% 3	% 3,08
Afyon ve Türevleri Kullanıcı Sayısı	15 milyon	15,6 milyon
Amfetamin Kullanıcı Sayısı	30 milyon	33,5 milyon
Kenevir Kullanıcı Sayısı	150 milyon	158,8 milyon
Kokain Kullanıcı Sayısı	13 milyon	14,3 milyon

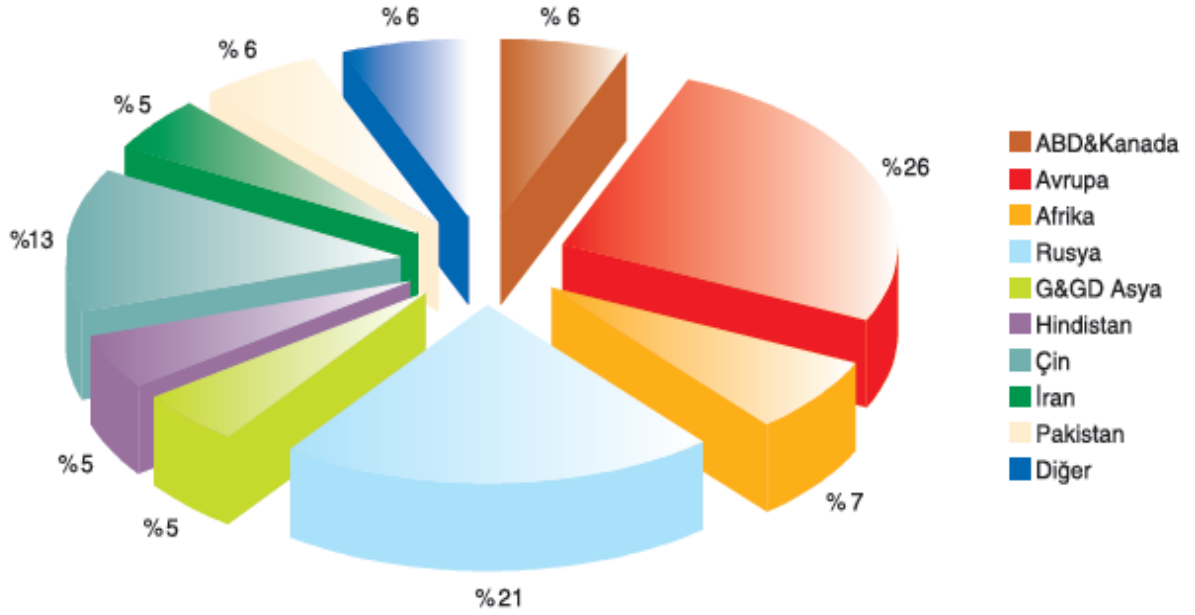
Kaynak: Anonim 2008a

Eroin ve morfin üretiminde kaynak madde afyon olup, dünya eroinin % 90'ından fazlası Afgan afyonundan üretilmektedir. Avrupa pazarında eroin, çoğunlukla iki türde bulunmaktadır: Kahverengi eroin (kimyasal baz formunda) çoğunlukla Afganistan'dan Avrupa'ya gitmektedir. Beyaz eroin ise (tuz formunda) özellikle Güneydoğu Asya'dan Avrupa'ya gitmektedir. Ancak tuz formunda çok az bulunmaktadır. Bunun yanında bazı afyon türevi uyuşturucular, Litvanya ve Letonya gibi Güneydoğu Avrupa ülkelerinde üretilmektedir. Bu eroin türlerine, Avrupa'da yakalamasına rastlanmayan, fakat Amerika Kıtasında çok yaygın olarak tüketilen "siyah eroin" ya da "katran eroin"ini eklemek mümkündür. Katran eroin Meksika'da üretilmekte ve özellikle Kaliforniya eyaletini hedef alarak, bütün ABD'ye dağıtılmaktadır (Anonim 2009a).

Eroin, uyuşturucu maddelerin en kuvvetlisi ve dolayısıyla da en tehlikelidir. Morfinden 2 ila 10 defa daha kuvvetlidir. Eroin bilinen uyuşturucu maddelerin en fazla ve çabuk alışkanlık meydana getirendir. Eroin kullanmaya alışmış bir kimse iki veya üç saatte bir muhakkak bu maddeyi almak zorundadır. Aksi takdirde çok ağır kriz halleri baş gösterir.

UNODC tarafından, yıllık küresel eroin pazarının 340 ton olduğu tahmin edilmektedir. Avrupa, Rusya ile birlikte dünyanın en büyük eroin pazarına sahiptir. Bu bölgede, Rusya dahil, 160 ton eroin tüketilmekte ve bu rakam dünya eroin pazarının % 47'sini oluşturmaktadır. Sadece Rusya Federasyonu'nda 70 ton eroin tüketilmekte, bu durum dünyada eroin tüketiminin % 21'ine denk gelmektedir. Bu oran, Rusya'yı dünyada eroin tüketiminde ilk sıraya koymaktadır. Rusya'yı Çin % 13'le (45 ton), ABD % 6'lık (21 ton) eroin tüketimi ile izlemektedir (Anonim 2009a).

Grafik 5.5. - Dünya'daki Eroin Kullanımı



Kaynak: Anonim 2009a

Günümüzde, yasadışı haşhaş ekimi önemli ölçüde;

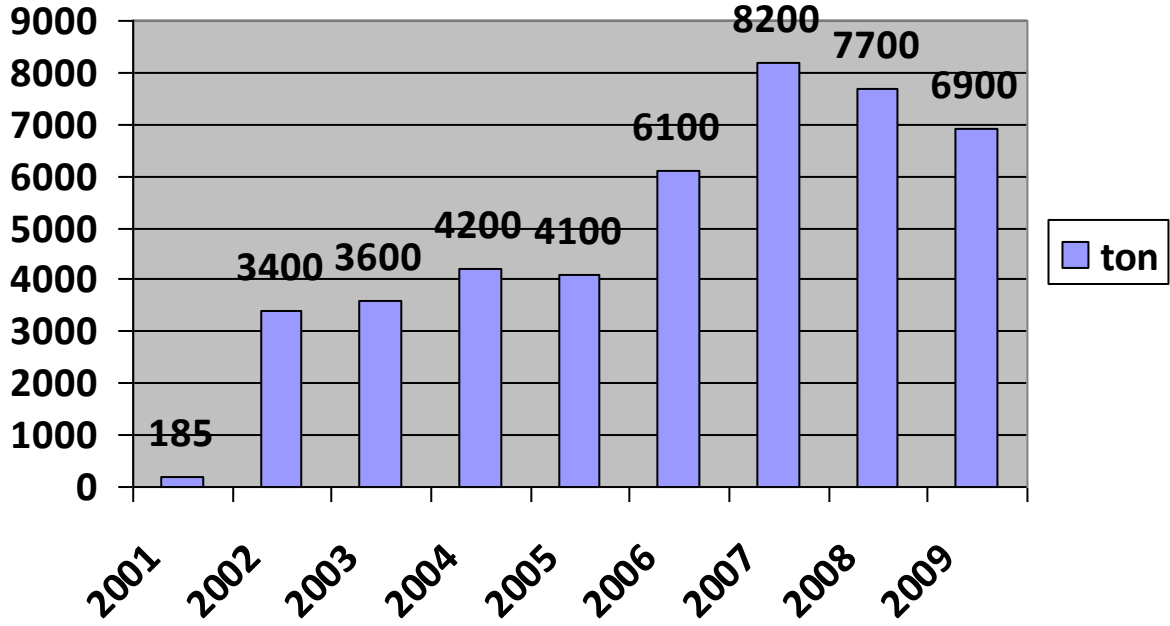
- Güneybatı Asya (Altın Hilal) “Afganistan – Pakistan – İran”
- Güneydoğu Asya (Altın Üçgen) “Myanmar – Laos – Tayland”
- Orta Amerika “Peru – Kolombiya – Meksika ”da yapılmaktadır (Anonim 2009a).

Yasadışı üretimlerin yapıldığı bölgelerde genellikle üretimi kolaylaştıran nedenlerden biri, üretim bölgelerindeki ve bu bölgelere yakın ülkelerdeki iç çatışmalar, otorite boşlukları, rejim istikrarsızlıklarıdır. Bu bölgelerde güçlü yönetimler, yeterli sınır güvenlikleri, donanım ve personel gibi tedbirler bulunmamakta, bu unsurlar mücadelenin yeterince yapılamamasına neden olmaktadır.

Afgan eroini, Latin Amerika hariç dünyanın hemen hemen her yerinde görülmektedir. Myanmar’da eroin üretimi düştüğü için Çin, Afgan eroini kaçakçılığında önemli bir hedef ülke konumuna gelmiştir. Çin’e ek olarak Afgan eroinin aynı zamanda Güney ve Güney Doğu Asya, özellikle Hindistan, Tayland, Malezya’ya kaçakçılığı yapılmaktadır. En az Avustralya pazarının % 50’si Afgan eroini ile beslenmektedir. Afrika, Afgan eroin tüketimi ile Avrupa ve ABD’ye bu maddenin kaçakçılığında önemli bir bölge olmuştur. Afganistan’da 2005 yılından sonra artan hızlı afyon üretiminden dolayı, 12.000 ton afyon bilinmeyen bir yerde depolanmış bulunmaktadır. Bunun sadece % 10’unun Afgan çiftçiler tarafından muhafaza edildiği düşünülmektedir. Geriye kalan miktar kaçakçılar ve isyancı gruplar tarafından kontrol edilmektedir.

1996 yılında Afganistan'da iktidarı ele geçiren Taliban 2000'de afyon üretimine yasak getirmiştir. Afganistan'ın 11 Eylül saldırılarında payı olduğu öne sürülerek 7 Ekim 2001 tarihindeki Amerikan müdahalesinin ardından Afganistan'da afyon üretiminde önemli bir artış olmuştur. Afganistan, 2008 yılında dünya afyon üretiminin %93'ünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Grafik 5.6. - Yıllara Göre Afganistan'da Üretilen Afyon Miktarı (ton)



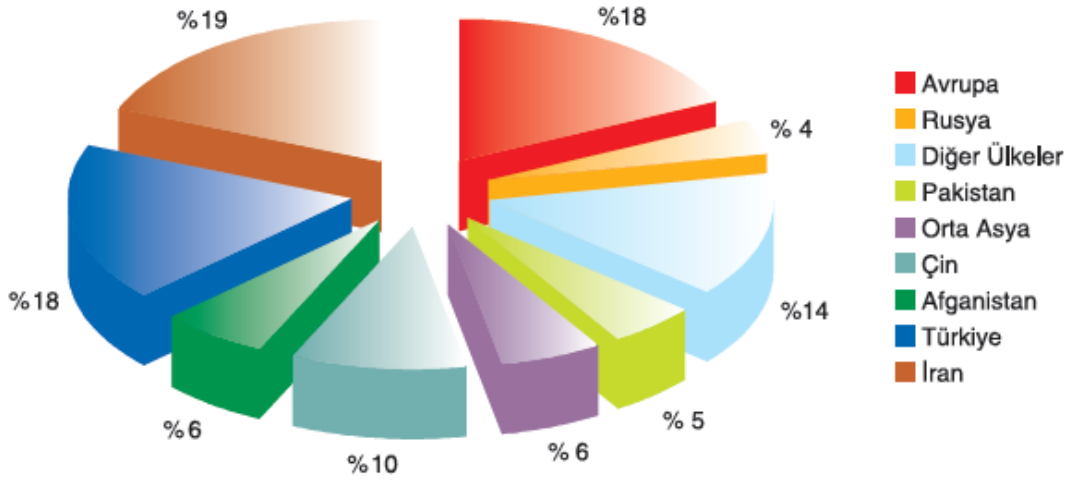
Kaynaklar: Anonim 2006b, Anonim 2009a



Fotoğraf 5.1. Afganistan'da bir haşhaş tarlası
(Farah eyaleti Golestan bölgesi, Mayıs 2009 Reuters/Goran TOMASEVİC)

UNODC 2006 verilerine göre; İran, Türkiye ve Çin, dünyadaki eroin yakalamalarının hemen hemen yarısını gerçekleştirmektedir. İran bu ülkeler arasında uyuşturucu bağımlılarının en çok olduğu ülkedir. İran Uyuşturucu Kontrol Merkezi'nin verilerine göre, İran'da 1,2 milyon uyuşturucu bağımlısı bulunmaktadır (Anonim 2009a).

Grafik 5.7. – 2006 Yılı Dünya Eroin Yakalama Dağılımı



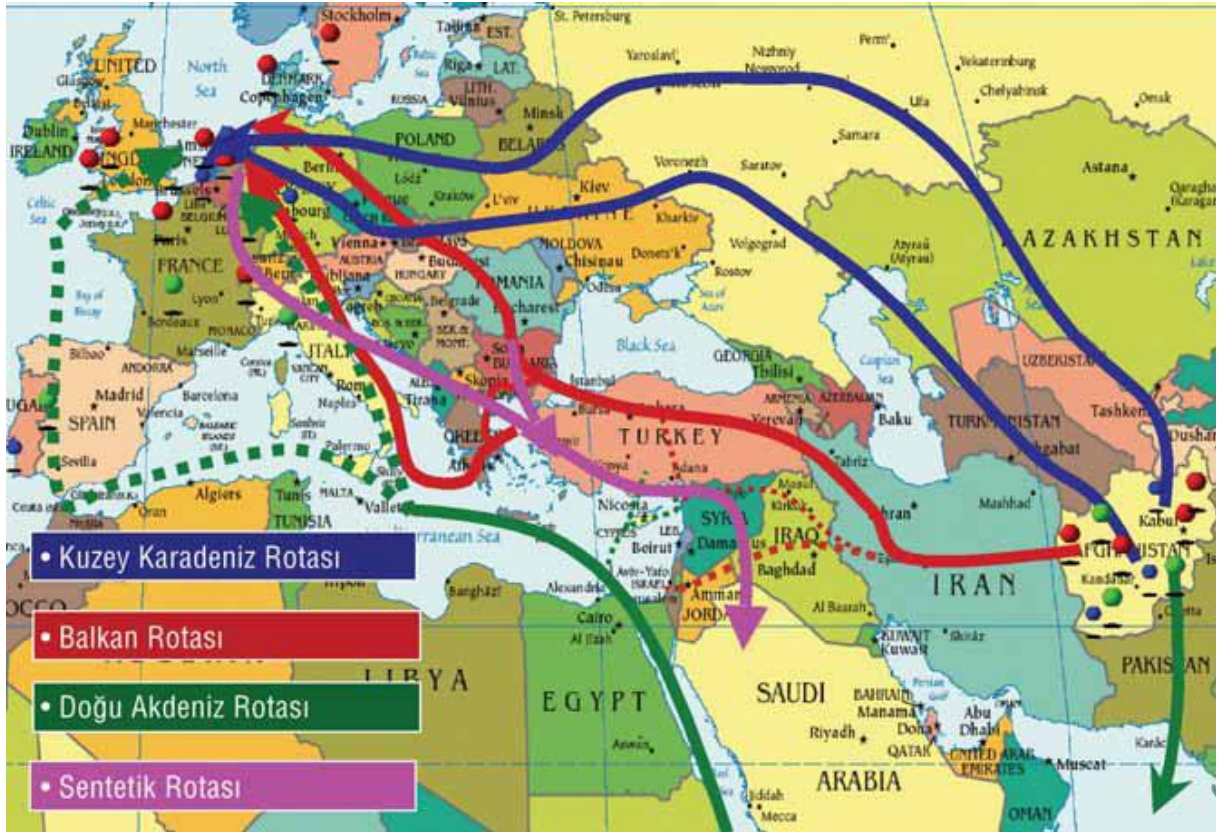
Kaynak: Anonim 2009a

320 milyar dolarlık küresel uyuşturucu pazarının % 20'sini (65 milyar ABD Doları) afyon ve türevi maddeler teşkil etmektedir. Öte yandan küresel uyuşturucu pazarı, dünya üzerindeki 120 ülkenin gayrisafî yurtiçi hasılasından daha büyüktür.

Uyuşturucu kaçakçılarının eroin ticaretinden çok yüksek miktarlarda gelir elde ettikleri bilinen bir gerçektir. Örneğin, İran/Afganistan ya da İran/Pakistan sınırındaki 1 kg yüksek kalite eroin 5.000 ABD Dolarıdır. Aynı eroin içerisine çeşitli maddeler katılarak ve ağırlığı artırılmış biçimde Türkiye'ye ulaştığında fiyatı 8.000 ABD Dolarına kadar çıkmaktadır.

Eroin ana hedef noktaya yaklaştıkça, kar seviyesi de aynı oranda artmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin Bulgaristan ve Yunanistan sınırında toptan fiyatı 20.000 ABD Doları olan iyi kalite eroin, İspanya sınırına geldiğinde 45.000 ABD Dolarına kadar çıkmaktadır (Anonim 2009a).

Şekil 5.1. – Uyuşturucu Rotaları



Kaynak: Anonim 2009b

5.5. TÜRKİYE'DE NARKOTİK DEĞERLENDİRME

Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya nedeniyle çok hassas bir konuma sahiptir. Türkiye Afganistan kaynaklı afyon ve türevleri ile Avrupa kaynaklı sentetik uyuşturucu maddeler ve bunların üretiminde kullanılan ara kimyasal maddelerin trafiğinden olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca Güney Amerika menşeli kokain maddesi ile İran ve Suriye menşeli esrar maddesinin kaçakçılığına maruz kalmaktadır.

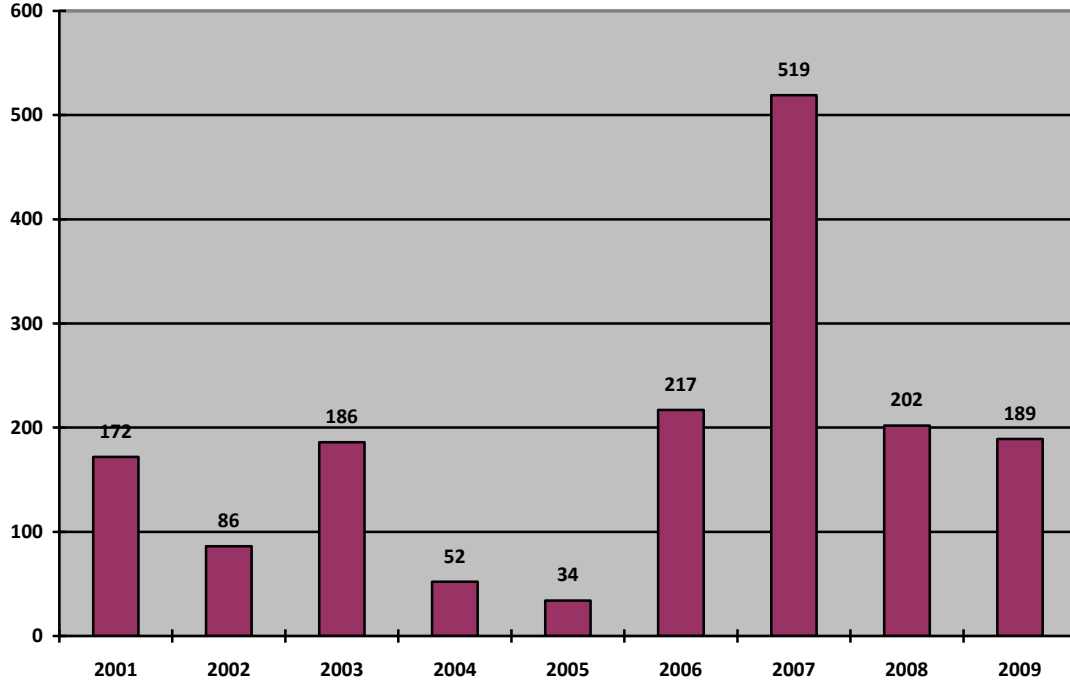
Türkiye ve içinde bulunduğu bölge için en büyük tehdit; Dünyadaki yasadışı afyon üretiminin % 90'ından fazlasının gerçekleştiği Afganistan'daki yasadışı afyon üretimi ve buna bağlı olarak Avrupa ülkelerine yönelik yapılan eroin maddesi kaçakçılığıdır. Türkiye, özellikle Balkan Rotası üzerinden gerçekleştirilen eroin maddesinin kaçakçılığından olumsuz etkilenmektedir.

Türkiye'de ele geçirilen afyon ve türevi uyuşturucu maddelerin kaynağını Afganistan oluşturmaktadır. 2008 ve 2009 yıllarında Afganistan'da gerçekleşen haşhaş bitkisi ekim alanları ve bu alanlardan elde edilen afyon miktarı 2007 yılına göre düşüş göstermiştir. Ancak

afyon maddesi miktarındaki düşüğe rağmen, Türkiye’de yakalanan eroin maddesi miktarında sürekli artış görülmektedir.

Türkiye’de her yıl ortalama 200 kg afyon maddesi yakalanmaktadır. Yakalanan afyon maddesinin hedefini özellikle ABD, Kanada, Avustralya ve AB ülkeleri oluşturmaktadır. Türkiye üzerinden yapılan bu kaçakçılık faaliyetleri genellikle İran uyruklu organizasyonlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

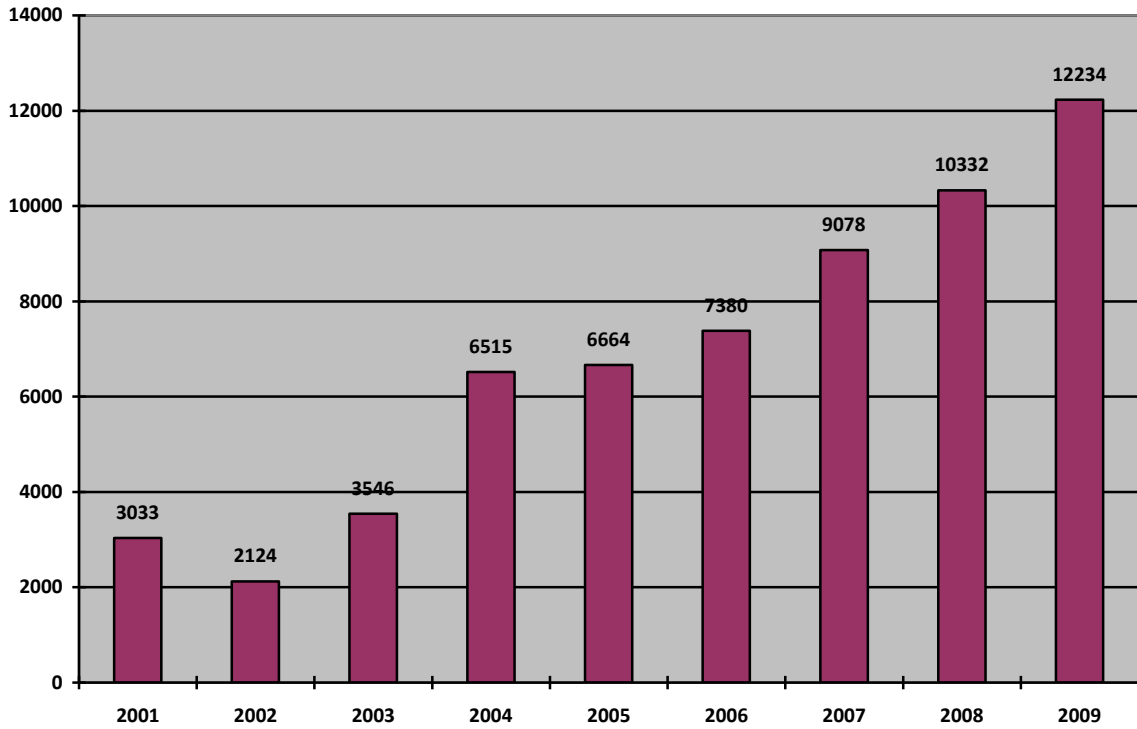
Grafik 5.8. –Yıllara Göre Yakalanan Afyon Miktarı (kg)



Kaynaklar: Anonim 2006b, Anonim 2009a

Türkiye’de yakalanan eroinin kaynağını Afganistan’da üretilen afyon maddesi oluşturmaktadır. Afganistan’da üretilen afyon maddesi miktarında son iki yıldır bir düşüş gözlenirken, Türkiye’de gerçekleştirilen eroin maddesi yakalama miktarında sürekli bir artış trendi gözlemlenmektedir.

Grafik 5.9. –Yıllara Göre Yakalanan Eroin Miktarı (kg)



Kaynaklar: Anonim 2006b, Anonim 2009a

5.6. NARKO – TERÖR

Terörist organizasyonların finansman kaynakları zaman zaman yandaş devletlerin yardımları ile sağlanmakla birlikte esas olarak başta uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere illegal faaliyetlerden elde edilmektedir. Uyuşturucu madde kaçakçılığından sağlanan kazancın büyüklüğü, terör örgütlerinin bu alanda da faaliyet göstermelerine neden olmaktadır.

Terör örgütleri tipik olarak kar amaçlı kurulmuş örgütler değildir. Daha çok siyasi ideolojik, dini amaçlarla yayılım faaliyetleri sürdüren ve gerekirse bunun için şiddet, korkutma ve yıldırma yöntemlerine başvuran örgütlerdir. Ancak giderek teröristlerle organize suç biribirinden ayırt etmek zorlaşmaktadır. Çünkü birçok olayda teröristlerin kar merkezli gruplar gibi hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Dünyada bunun birçok örneklerine rastlanılmaktadır. Terör örgütleri uyuşturucu madde kaçakçılığı faaliyetlerini, kamuoyundan gelebilecek tepkilerden ve ideolojilerine verebilecek zararlarından dolayı bizzat örgüt adı altında yürütmektedir. Bu tür faaliyetlerini ya sempatanları aracılığıyla ya da uyuşturucu madde kaçakçılığı organizasyonlarından vergi adı altında haraç almak suretiyle yürütmektedir.

Teröristlerle uyuşturucu kaçakçıları arasında sürekli ilişkiler mevcuttur. Bu ilişkiler gerekli imkan ve olanakları sağlamadan direk olarak uyuşturucu kaçakçılığıyla iştilal etmeye kadar varmaktadır. Dolayısıyla bu ilişkiden her iki taraf ta yararlanmaktadır. Uyuşturucu

kaçakçıları teröristlerin askeri yöntemleri, silah tedarikleri ve gizli örgütlere giriş imkanlarından yararlanmaktadır. Terörist organizasyonlar ise uyuşturucuyu bir gelir kaynağı olarak kullanmakta ve elde edilen karararın aklanmasında uyuşturucu kaçakçıların yöntemleri ve yeteneklerinden azami derecede istifade etmektedir. Uyuşturucu kaçakçıları ise terörist organizasyonlar tarafından kontrol edilen büyük alanlarda onlarla işbirliği yapmaları halinde güvenle hareket edebilmektedir (www.kom.gov.tr).

Narko – terörist gruplar hemen hemen dünyanın her bölgesinde faaliyet göstermektedir. Pkk/Kongra – Gel, el – Kaide, FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri), Sendero Luminoso (Aydınlık Yol – Peru), Hizbullah, Özbekistan İslami Hareketi, ETA (Bask Ülkesi ve Özgürlük – İspanya), uluslararası platformlarda Narko – terörizm bağlantısı sürekli vurgulanan örgütlerdir (www.kom.gov.tr).

Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütleri arasında, uyuşturucu madde kaçakçılığı faaliyetlerinden en büyük kazancı, Pkk/Kongra – Gel bölücü terör örgütü sağlamaktadır. Bölücü terör örgütünün uyuşturucu madde kaçakçılığından kazanç elde ettiği diğer ülkeler tarafından da tespit edilmiş durumdadır. Nitekim Pkk/Kongra – Gel bölücü terör örgütü 30 Mayıs 2008 tarihinde, ABD Yönetimi tarafından “ABD Yabancı Uyuşturucu Çeteleri Listesi” çerçevesinde yaptırım uygulanan uyuşturucu kaçakçıları listesine dahil edilmiştir (Anonim 2008b).

Tablo: 5.5. – 1984–2009 Yılları Arasında Terör Örgütleriyle Bağlantılı Yakalamalar

Madde Cinsi	Miktar		
	Adet	Litre	Kilogram
Eroin			4.111
Esrar			22.729
Bazmorfin			4.305
Asetik anhidrit		26.190	
Kokain			710
Afyon sakızı			8
Sentetik tablet	337.412		
Sodyum karbonat			1.080
İmalathane	2		

Kaynak: 2009a

6. TÜRKİYE'DE HAŞHAŞTA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI

6.1. TARİHÇESİ

Türkiye'de 1933 yılına kadar haşhaş ekimi, afyon üretimi ve ticareti serbest olarak yapılmaktaydı. 18 Temmuz 1932'de Birleşmiş Milletler'e üye olunmasının ardından 3 Nisan 1933'te 2253 sayılı kanunla Uyuşturucu Maddeler İhisar İdaresi kurulmuş ve 1931 Cenevre Afyon Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bunun sonucunda haşhaş ekim alanları Bakanlar Kurulu Kararıyla 17 ilde sınırlandırılmış ve kontrol altına alınmış ve 1938 yılında TMO'nun kurulmasıyla, uyuşturucu maddelerin tekeli TMO'ya verilmiştir.

1959 yılında haşhaş ekiminin kontrolüne dair 7368 sayılı kanun çıkarılarak bu kapsamda üretilen afyonun tamamının ihraç edilmesi ve yasal taleplerin karşılanamaması üzerine 1960 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile haşhaş ekimi izni 42 ile çıkarılmış ve daha sonra tedricen azaltılarak 1970 yılında 7 ile düşürülmüştür.

1938 – 1971 yılları arasında Türkiye, dünya yasal afyon pazarının %50 – 55'ine sahip olmuştur. Türkiye'de 1971 yılına kadar haşhaştan afyon üretimi yapılırken Türkiye'nin, yasadışı uyuşturucunun kaynaklarından biri olarak suçlanması nedeni ile Türk Hükümeti bu suçlamaların doğru olmadığını kanıtlamak amacıyla ülkede haşhaş ekimine 26/06/1971 tarih ve 7/2654 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile tam bir yasak getirmiştir.

O dönemde Türkiye'deki haşhaş üretiminin yasaklanmasında ağır baskı kuran Amerika Birleşik Devletlerine, günümüzde baz morfin ihracatımızın yaklaşık %80'ini gerçekleştirmektedir. Dönemin ABD Başkanı Richard NIXON ve yönetimi, Amerika'da geniş boyutlar kazanan uyuşturucu salgınının, tek sorumlusu olarak Türkiye'yi görüyordu. Bu nedenle afyon ekiminin durdurulması ABD Kongresi'ne taşınmıştı. Minnesota Senatörü Walter Frederick MONDALE, kongrede, Türkiye, ekime son vermezse, silah ambargosu ve askeri yardımın kesilmesini talep etmişti. 31 ve 32. Hükümetlerin Maliye Bakanı Mesut EREZ'in, uçak satın almak için yaptığı her kredi başvurusunda karşısına haşhaş çıkmış ve Türkiye uçak kredisi bulamamıştı. 32. Hükümetin 12 Mart 1971'de darbeye görevden alınması, yerine gelen 33. Hükümet olarak görev yapan Nihat ERİM hükümetinin darbeden sadece 4 gün sonra haşhaş ekimini yasaklaması da ABD baskısının ne ölçüde olduğuna ve bir tarım ürününün bir ülkenin kaderini ne derecede etkilediğine dair fikir vermektedir.

1971'den 1974'e kadar süren bu yasak sırasında, Avrupa ve Amerika'ya yasadışı uyuşturucu girişi devam etmiş, üstelik diğer afyon üreten ülkelerin üretimlerinde artış gözlenmiş ve yeni haşhaş üreticisi ülkelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer taraftan bu yasak, önemli bir gelir kaynağından mahrum olan üreticilerimiz üzerinde sosyal ve ekonomik olumsuzluklara yol açmıştır. Afyon üretimi yasağı, tek geçim kaynağı afyon olan yaklaşık 1,5 milyon insanımızı olumsuz etkilenmiş ve bu insanları yoksulluğa sürüklemiştir.



Fotoğraf 6.1. Bülent ECEVİT

Bütün bu faktörler göz önüne alındığında ve uluslararası sorumluluklar hatırlandığında, 37. Hükümet (Bülent ECEVİT'in Başbakanlığında) 01/07/1974 tarih ve 7/8522 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1974 sonbaharından itibaren ilaç hammaddesi ihtiyacının sağlanması ve geçimi büyük ölçüde haşhaş üretimine bağlı olan çiftçilerin yaşam koşullarının düzeltilmesi amacıyla haşhaş ekimi yasağını kaldırıp 7 ilde (Afyon, Burdur, Isparta, Denizli, Kütahya ve Uşak illerinin tamamı ile Konya ilinin Akşehir, Beyşehir, Doğanhisar ve Ilgın ilçelerinde) serbest bırakılmıştır.

Bülent ECEVİT, haşhaş üretimi yapılan bölgelerde, bu tavrından dolayı siyasi yelpazenin neresinde olduğu fark etmeksizin halen bütün üreticiler tarafından derin bir saygı ve sevgi ile anılmaktadır.

Tüm dünyada ekiminden üretimine ve satışına kadar özel önem verilen haşhaş, Türkiye'de tohumunun %50 civarında yağ içermesi nedeniyle geleneksel olarak gıda amaçlı; kapsülünün ise ihtiva ettiği morfin ve diğer alkaloidlerin tıbbi ve bilimsel amaçlı kullanımı yönünden önemli bir endüstriyel bitki olma özelliği taşımaktadır.

Türkiye'de haşhaş, yoğun işçilik kullanımı ve güvenlik nedeniyle daha ziyade köy, kasaba vs. gibi yerleşim yerlerine yakın tarlalarda yetiştirilmektedir. Haşhaş tarımının aile işletmesi karakterini taşıması nedeniyle ortalama 7 dekar gibi küçük alanlarda üretimi yapılmaktadır (Anonim 2010).

6.2. MEVZUAT

06/12/1974 tarih ve 7/9204 sayılı kararname ile kaçağa kayma riski yüksek olan ve haşhaş kapsülünün çizilmesi ile elde edilen afyon üretimi yasaklanarak, daha güvenli bir yöntem olan çizilmemiş haşhaş kapsülü üretimine geçilmiştir. Türkiye’de haşhaş tarımı, 03/06/1986 tarih ve 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun ve 18/04/1988 tarih ve 88/12850 sayılı Haşhaşın Ekimi, Kontrolü, Toplanması, Değerlendirilmesi, İmhası, Satın Alınması, Satılması, İhracı ve İthalı Hakkında Yönetmelik çerçevesinde yapılmaktadır.

Söz konusu Kanun ve Yönetmelik ile yürütülmekte olan haşhaş ekiminin kontrolü, haşhaş kapsülü, ham afyon ve tıbbi afyon üretimi, satın alınması, bunlardan uyuşturucu madde imalatı, yurt içinde satışı ve ihracı konularında, Bakanlar Kurulu’nun 13/04/1987 tarih, 87/11703 sayılı kararıyla TMO Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir.

6.3. TÜRKİYE’NİN DÜNYADAKİ YERİ

Tablo: 6.1. – Dünya Haşhaş Üretim Alanlarında Türkiye’nin Payı

Yıllar	Türkiye	Dünya	Üretim alanı payı (%)
2000	27.554	89.206	30,9
2001	45.836	90.747	50,5
2002	50.741	105.176	48,2
2003	99.430	138.149	72
2004	30.343	76.960	39,4
2005	25.335	58.516	43,3
2006	42.023	65.556	64,1
2007	24.603	47.250	52,1
2008	20.043	37.506	53,4
2009	48.893	102.491	47,7

Tablo: 6.2. – Morfine Eşdeğer Dünya Opiyat Hammadde Üretiminde Türkiye'nin Payı (Haşhaş Kapsülü + Afyon) (Ton)

Yıllar	Türkiye	Dünya	Üretim payı (%)
2000	36	381	9,4
2001	69	307	22,5
2002	47	466	10,1
2003	145	487	29,8
2004	60	447	13,4
2005	64	391	16,4
2006	106	316	33,5
2007	30	252	11,9
2008	36	258	14
2009	150	547	27,4

Türkiye, dünyadaki son 10 yıllık istatistiklerin ortalaması göz önüne alındığında; haşhaş üretim alanlarının %50,2'sine ve opiyat hammadde üretiminin de %18,9'una sahiptir. Özellikle 2003 yılında dünya ekiliş alanının %72'sinin Türkiye'ye ait olması, Türkiye'nin küresel ölçekteki gücünü göstermektedir. Ancak son on yılda opiyat hammadde üretim değerlerine baktığımızda 2006 yılında %33 ile zirveye ulaştığı görülmektedir. Bu durum verimlilik açısından iç açıcı bir görünüm sunmamaktadır.

Türkiye küresel piyasada rekabet gücüne sahip olabilmek için morfin oranındaki verimliliği artırmalıdır. Ancak Türk tarımının en büyük yapısal sorunlarından birisi olan işletme küçüklüğü, bu konuda da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Haşhaş üretimi yapan çiftçilerin genel olarak parçalı ve küçük işletmelere sahip olması, başta mekanizasyon olmak üzere tarımsal teknolojiden yararlanmayı engellemektedir. Dolayısıyla hem birim maliyeti yükselmekte hem de küresel piyasanın öncelikli olarak tercih edeceği kaliteli ürün elde edilememektedir.

Türkiye'de üreticilerin elinde bulunan geleneksel haşhaş tohumlarından üretilen haşhaş kapsüllerinin morfin oranı % 0,4 civarında bulunmaktadır. Ancak, TMO bünyesinde yürütülen haşhaş ıslah çalışmaları sonucu kapsülde yaklaşık % 0,8 morfin ihtiva eden tohum üretilmiş ve çiftçilere dağıtılıp üretime başlanmıştır. Dünyada ise Avustralya, Fransa ve İspanya gibi yasal ana üretici ülkelerde üretilen haşhaş kapsüllerinin morfin oranı % 1,5 – 2 civarında seyretmektedir (Anonim 2010).

Morfin oranına yıllık iklim değerleri de doğrudan etki etmektedir. Özellikle gelişme döneminde havaların bulutsuz, sıcak geçmesi güneşi seven haşhaş için idealdir. Bunun tersi olarak hasada yakın dönemde meydana gelecek yağışlar kapsülde kararmalara, morfin oranında azalmaya ve tohum kalitesinde bozulmaya yol açar.

6.4. TÜRKİYE’DEKİ ÜRETİM DURUMU

Türkiye’de haşhaş ekimi 3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun ve Yönetmeliği çerçevesinde lisansa tabii, kontrollü ve çizilmemiş haşhaş kapsülü üretimi şeklinde yapılmaktadır.

Bakanlar Kurulu tarafından haşhaş ekimine müsaade edilen yerlerde TMO Genel Müdürlüğü’nce yapılan planlama çerçevesinde BM Teşkilatı’nın Türkiye’ye verdiği 700.000 dekar limit dahilinde haşhaş ekimi ve çizilmemiş kapsül üretimi yaptırılmaktadır (Tablo:5.3). Ancak Türkiye kotayı dolduracak üretim seviyesine ulaşamamaktadır. Bunun nedenleri “Türkiye’de Üretimi Kısıtlayan Etmenler” kısmında incelenmiştir.

Söz konusu 700.000 dekar ekim limiti, ekiliş ve üretim potansiyelleri dikkate alınarak yerleşim birimlerine dağıtılmaktadır. Yerleşim birimi bazında verilen haşhaş ekim limitleri üreticilere paylaştırılarak bu limit çerçevesinde bir üreticiye en fazla 3 tarlasında haşhaş ekim izni verilmektedir. Bu üreticilerin Çiftçi Kayıt Sistemi’nde (ÇKS) kayıtlı olmaları gerekmektedir. Çiftçi Kayıt Sistemi’nin haşhaş tarımında da uygulanması, tarla olarak kullanımı yasak olan mera, hazine ve orman arazilerine haşhaş ekilişlerinin önüne geçilmesini ve haşhaş ölçüm ve kontrol işlerinin kolaylaştırılarak bu işlemlerle ilgili giderlerin azaltılmasını sağlamaktadır.

Tablo: 6.3. – Yıllar İtibariyle Haşhaş Ekim ve Üretim Alanları (da)

Yıllar	İzin belgesine göre		Ölçüm sonucuna göre	
	Ekim alanı (da)	Üretici adedi	Ekim alanı (da)	Üretici adedi
2000	1.100.199	148.741	275.549	66.090
2001	807.874	120.754	458.364	96.338
2002	1.176.506	153.398	507.412	93.486
2003	1.497.113	191.205	994.309	167.648
2004	624.920	137.210	303.315	86.209
2005	593.856	124.158	256.354	67.119
2006	606.300	122.486	420.238	102.681
2007	388.509	57.912	246.032	44.780
2008	351.040	51.377	200.429	35.079
2009	603.286	85.593	488.931	79.152

Kaynak: Anonim 2010

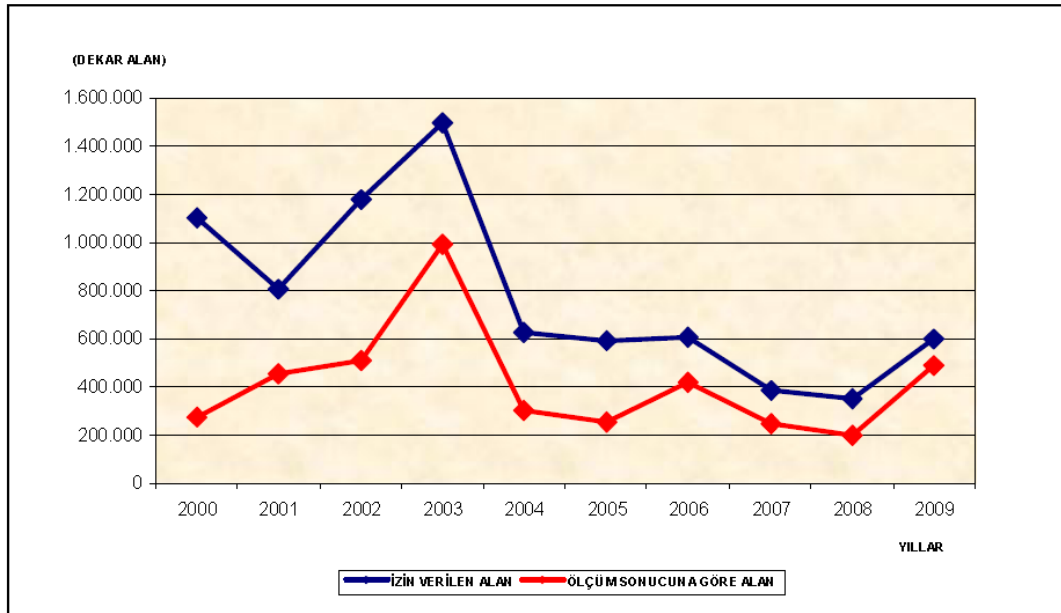
Tablo: 6.4. – Yıllar İtibariyle İzin Belgesi ve Ölçüm Sonucu Alan Kıyaslaması (%)

Yıllar	İzin Belgesine Göre Ekim Alanı (da)	Ölçüm Sonucuna Göre Ekim Alanı (da)	%
2000	1.100.199	275.549	25
2001	807.874	458.364	56,7
2002	1.176.506	507.412	43,1
2003	1.497.113	994.309	66,4
2004	624.920	303.315	48,5
2005	593.856	256.354	43,1
2006	606.300	420.238	69,3
2007	388.509	246.032	63,3
2008	351.040	200.429	57,1
2009	603.286	488.931	81
Ortalama			55,3

Tablo 6.3. ve 6.4. incelendiğinde, alan bazında dünyanın en büyük yasal haşhaş üretici ülkesi olan Türkiye’de izin belgesi alınan alanların son on yılda ortalama olarak sadece %55,3’lük kısmında üretim yapıldığı görülmektedir. 2009 yılında %81 ile en yüksek ekim alanına ulaşılırken, 2000 yılında bu oran sadece %25 seviyesindedir.

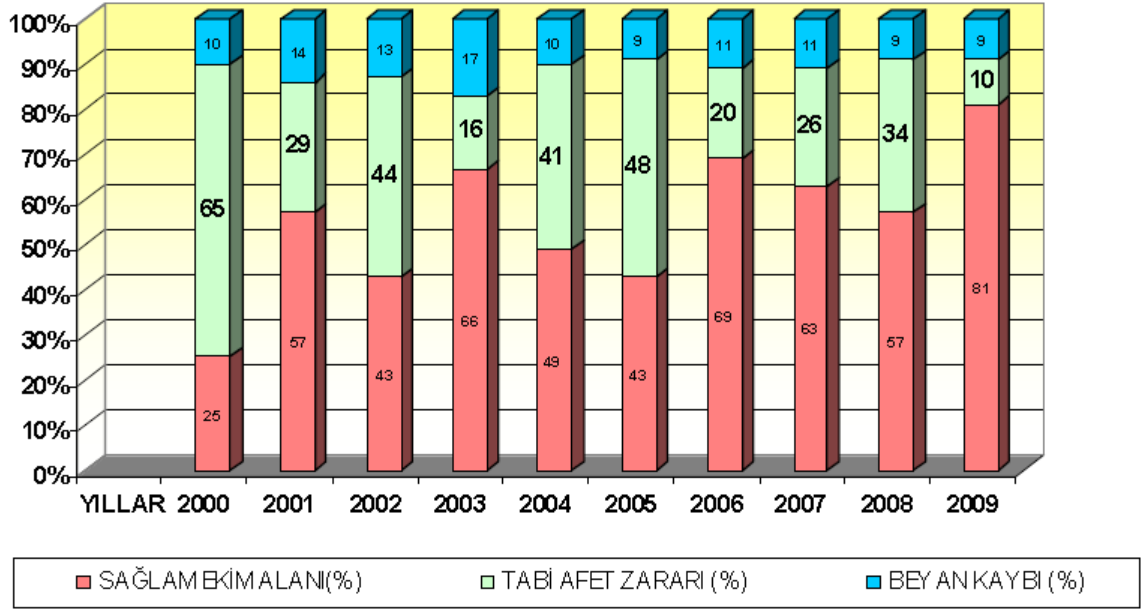
Türkiye’nin kendisine verilen kotayı dolduramaması, ilerleyen yıllarda belirlenen kota miktarının düşürülmesine yol açabilir. Böylesine olumsuz bir tabloyla karşılaşmamak için, ekim alanlarının artmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

Grafik 6.1. – Yıllar İtibariyle Haşhaş Ekim ve Üretim Alanları (da)



Kaynak: Anonim 2010

Grafik: 6.2. - Ölçüm Sonucuna Göre Sağ Kalan, Tabii Afetten Zarar Gören Alanlar ve Beyan Kaybı Oranlar (%)



Kaynak: Anonim 2010

Haşhaş hassas bir bitki olduğundan olumsuz iklim koşullarından (don, kuraklık, aşırı sıcaklıklar, vs.) etkilenmesi nedeniyle uzun yıllar ortalamasına göre % 33 civarında kayıp oluşmaktadır. Ayrıca, haşhaş ekim izni alıp ekim yapmayan üreticilerden kaynaklanan beyan kayıpları ise % 14 civarında bulunmaktadır. Üretim kaybının bazı yıllarda % 70'lere ulaştığı görülmüştür. Haşhaş ekim izni verilen alanlarda yukarıda belirtilen kayıplardan artı kalan alanlarda haşhaş kapsülü üretimi gerçekleştirilmektedir (Grafik:6.2.).

6.5. TÜRKİYE’DE HAŞHAŞ ÜRETİMİNİ KISITLAYAN ETMENLER

Türkiye çeşitli sebeplerden dolayı Birleşmiş Milletlerin kendisine verdiği limit oranında üretim yapamamaktadır. Bu durumu ortaya çıkaran temel etmenler şunlardır;

Haşhaş üretiminde iş gücünün fazla olması, üreticileri kullanılan işgücüne göre daha karlı olduğu düşünülerek kuru tarım yapılan bölgelerde hububat, sulu tarım yapılan bölgelerde ise meyve – sebze tarımına yönlendirmiştir. Uşak İl Tarım Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2010 yılı kesinleşmiş maliyet çizelgesine göre haşhaş ile diğer bazı bitkilerin 1 dekar alandan sağladıkları net gelir Tablo 6.6. da gösterilmiştir:

Tablo: 6.6. Haşhaş ve Diğer Başlıca Bitkilerin Gelir Kıyaslaması – Uşak (1 dekar)

Bitki Adı	Kuru Arazide Net Gelir (TL)	Sulu Arazide Net Gelir (TL)
Haşhaş	93	129
Arpa	49	62
Buğday	72	91
Fasulye (Kuru)	-	138
Fasulye (Taze)	-	908
Mercimek	187	-
Mısır (Dane)	50	82
Mısır (Silaj)	-	512
Nohut	38	-
Patates	-	1457
Soğan	354	718
Susam	32	-
Tütün	108	-
Biber	-	319
Domates (Salçalık)	-	505
Havuç	-	1931
Hıyar	-	1515
İspanak	488	729
Karpuz	359	577
Bağ (Alçak sistem)	265	460
Ceviz	1350	2170
Çilek	-	1208
Kiraz	-	980
Vişne	233	419

Kaynak: Uşak İl Tarım Müdürlüğü

Tablo: 6.7. 2010 Yılı Haşhaş Kapsül Maliyeti – Uşak (1 dekar)

	Maliyet Unsurları	Yapılan İşlem Adı	İşlem Sayısı	Ekipman Materyal	Kullanılan Materyalin		Masraflar Toplamı (TL/da)	
					Fiyat (TL/Kg)	Miktar (Kg/da)	Kuru	Sulu
A	Toprak Hazırlığı						22,50	22,50
1	Toprak İşleme 1	1.Sürüm	1	Pulluk			15,00	15,00
2	Toprak İşleme 2	2.Sürüm	1	Kazayağı			7,50	7,50
B	Ekim/Dikim						30,40	33,50
1	Ekim/Dikim Bedeli			Makine/İşçi			7,50	7,50
2	Tohum/Fide Bedeli				5,00	1,5	7,50	7,50
3	Gübreleme İşçiliği		1	Makine/İşçi			3,00	3,00
4	Taban Gübresi 1			20.20.0	0,62	20-25	12,40	15,50
C	Gübreleme						15,60	18,75
1	Gübreleme İşçiliği		1	Makine/İşçi			3,00	3,00
2	Üst Gübresi 1			A.Nitrat % 26	0,63	20-25	12,60	15,75
D	İlaçlama						0,00	0,00
E	Sulama						0,00	32,50
1	Sulama Hazırlığı	Tava/Karık	1	Makine/İşçi			0,00	7,50
2	Sulama İşçiliği		2	İşçi/Yevmiye			0,00	10,00
3	Elektrik / Mazot			Motopomp			0,00	15,00
F	Bakım						67,50	67,50
1	Bakım İşlemi 1	Arasürüm	1	Kazayağı			7,50	7,50
2	Bakım İşlemi 2	Çapalama	2	İşçi/Yevmiye			40,00	40,00
3	Bakım İşlemi 3	Seyreltme	1	İşçi/Yevmiye			20,00	20,00
G	Hasat Ve Pazarlama						25,20	47,40
1	Hasat Ve Harman		1	Makine/İşçi			20,00	40,00
2	Taşıma Ve Pazarlama			Makine/İşçi			5,20	7,40
H	Değişen Masr.Toplamı						161,20	222,15
H1	Değişen/Sermaye Masr.Faizi (% 6,5)						10,48	14,44
I	Toplam Değişen Masr.						171,68	236,59
J	Toplam Sabit Masraflar						25,15	47,10
J1	Tarla Kirası						20,00	40,00
J2	Genel İdari Giderler (% 3)						5,15	7,10
K	Toplam Üretim Masr.						196,83	283,69
L	Yan Ürün Geliri						150,00	210,00
L1	Yan Ürün Verimi (Kg/da)						50	70
L2	Yan Ürün Fiyatı (TL/Kg)						3,00	3,00
M	Ana ÜrünMasr. Toplamı						46,83	73,69
N	Ana Ürün Geliri						140,40	202,80
N1	Ana Ürün Verimi (Kg/da)						54	78
N2	Ana Ürün Fiyatı (TL/Kg)						2,60	2,60
P	Gayri Safi Üretim Değeri						290,40	412,80
R	Net Üretim Değeri						93,57	129,11
S	Ürün Maliyeti						0,87	0,94

Kaynak: Uşak İl Tarım Müdürlüğü

Üretimin izne tabi olması ve bu izin alınırken üreticinin tam bir bürokrasi mengenesinde sıkıştırılması, üreticileri haşhaş ekimden soğutmaktadır. Bilişim teknolojisinin dünya tarihindeki en üst noktaya ulaştığı ve de her geçen gün ivme kazandığı bir dönemde, üreticiler için daha pratik yollar bulunmalıdır.

Üretim girdilerinin fazlalığı ve kış aylarının çok sert geçtiği yıllarda don zararı nedeniyle rekoltenin düşük olması, üreticinin reel getirisinin de paralel olarak düşmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla üretici alternatif ürünlere yönelmektedir.

Yerli tohumluk kullanılan haşhaş çeşitlerinin kapsülünde morfin oranının düşük olması, TMO tarafından ekimi yaptırılan çeşitlerde ise genel olarak kapsül ve tohum oranının düşük olması üretici ile TMO yu birçok kez karşı karşıya getirmiştir. Morfin verimi yüksek çeşitler ıslah edilirken, tohum veriminin de artması sağlanmalı, böylece çiftçinin kazancını yükseltecek tedbirler alınmalıdır.

Haşhaş kapsülü alımında tek yetkilinin TMO olması; üretici açısından pazar garantisi sağlarken, belirlenen fiyata mahkum olması sonucunu da doğurmaktadır. Serbest piyasa koşulları ve denetim mekanizmasının uygulanması halinde rekabet ortamı oluşup üreticinin reel gelirinde artış olabilecektir. Ancak burada konu dışından bir örnek vermek son derece uygun olacaktır. Türkiye, akaryakıt piyasasında 20 Aralık 2003'te yürürlüğe giren 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu gereğince 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren yeni bir düzenlemeye giderek serbest piyasa modeline geçmiştir. Serbest piyasa şartlarının rekabet ortamı oluşturarak tüketici refahını artırmasının hedeflendiği uygulama sonucunda Maliye, dağıtım şirketleri ve bayiler artan bir grafikte karlarını artırmış ancak ne hikmetse tüketici bu kardan hiçbir pay elde edememiştir. Burada, denetim mekanizmasının işlememesi, halen yeryüzündeki en pahalı akaryakıtı kullanan ancak kişi başına milli gelirden aynı istatistiği yakalayamayan Türk tüketicisi açısından en büyük sıkıntı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üretim izni alınması sırasında üretici tarafından hazırlanan Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) belgesi, tapu çıktısı, ziraat odası ücreti gibi masraflar 2010 yılı esas alındığında (üreticinin arazi büyüklüğüne göre değişmekle beraber) ortalama 50 TL'dir. Haşhaş üreten bir çiftçi dekar başına 11 TL mazot ve gübre desteği aldığı anda, en az 4,5 dekarlık alanda üretim yapmalıdır. Daha az bir alanda üretim yapması halinde desteklendiği söylenen çiftçinin bilançosu eksi olacaktır. ÇKS mecburiyeti olması nedeniyle, küçük ölçekli üretici için herhangi bir destekten söz etmek mümkün değildir. Ortada bir destek varsa, olsa olsa haşhaş çiftçisinin devlete olan desteğidir.

Yıllık olarak Bakanlar Kurulu tarafından açıklanan haşhaş kapsül alım fiyatlarındaki artış, genel olarak enflasyonun altında kalmaktadır. Bu durumda haşhaş, üreticiler için cazip bir ürün olmaktan çıkmakta ve üretici diğer alternatiflere yönelmektedir.

Birleşmiş Milletlerin Türkiye'ye tahsis ettiği kotanın kullanılması ve kaliteli çeşitlerin yetiştirilmesi halinde hem dış piyasadaki rekabet gücünü artırmak hem de çiftçinin reel gelirini ve refahını yükseltmek mümkündür.

6.6. HAŞHAŞ EKİM ALANLARININ KONTROLÜ

3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun ve 18/04/1988 tarih ve 88/12850 sayılı Haşhaşın Ekimi, Kontrolü, Toplanması, Değerlendirilmesi, İmhası, Satın Alınması, Satılması, İhracı ve İthalı Hakkında Yönetmelik gereğince, TMO tarafından yasal ekim alanlarında haşhaş ekimi ve çizilmemiş kapsül üretimi için izin belgesi verilmekte ve organize bir şekilde kontrol edilmektedir. Haşhaşın süs bitkisi olarak dahi ekimi izne tabidir. Üreticiler haşhaş ekim izni için TMO işyerlerine;

Kışlık Ekilişler için: 1 Temmuz – 30 Ekim tarihleri arası,

Yazlık Ekilişler İçin: 1 Şubat – 15 Mart tarihleri arası müracaat ederler (www.tmo.gov.tr).

Başvurular TMO işyerlerince incelenerek, yasal sakıncası olmayanlara haşhaş ekim izni verilir ve ekilişler gerçekleşir. İlk aşamada TMO işyerlerince 3 kişiden oluşan kontrol ekipleri tarafından izin belgesinde belirtilen tarlalar tek tek ölçülür. İkinci aşamada bu tarlalarda çizim kontrolü ve üretim tahmini yapılarak, haşhaş kapsülleri hasat olgunluğuna geldiğinde yerleşim birimi bazında hasat belgesi verilir. Haşhaş ekimi ve kapsül toplanmasına müsaade edilen bölgelerde, köy veya mahalle bazında kapsüllerin çizim dönemini geçirdiği ve hasat olgunluğuna eriştiği TMO ekiplerince tespit edilerek kırım (hasat) belgesi düzenlenip Muhtara verilir. Bu durum Muhtar tarafından üreticilere duyurulur. Haşhaş ekimi ve kapsül toplanmasına müsaade edilen bölgelerde kapsüllerin afyon üretimi için çizilip çizilmediği TMO heyetlerince kontrol edilir. Çizilmiş kapsüllere rastlanması halinde durum bir tutanakla mahalli Mülki İdare Amirliklerine intikal ettirilir.

- Yasal süresi içerisinde müracaat etmeyenlere,
- Yanlış beyanda bulunanlara,
- Form dilekçesi üretici ve Muhtar tarafından imza edilmeyenlere,
- Kontrol imkanı olmayan yerlerde ekim yapmak isteyenlere,
- 18 yaşını bitirmemiş olanlara,
- Ekimden sebepsiz vazgeçenlere,
- 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanununun 4. maddesi hükümleri veya Türk Ceza Kanunu'nun kaçakçılıkla ilgili maddelerine göre kesinleşmiş mahkumiyeti bulunanlara,
- Çiftçi Kayıt Sistemi'ne üye olmayanlara, (ancak veraset intikalindeki sorunlar nedeniyle ÇKS belgesi temin edemediğinden haşhaş ekimi yapamayan üreticilere Muhtar onaylı 'Taahhütname' alınması halinde haşhaş ekim izin belgesi verilmektedir) haşhaş ekim izni verilmez (www.tmo.gov.tr).

Ölçüm kontrol çalışmaları esnasında, yasalara aykırı hareket ederek kaçak ekim yapan ve yasadışı amaçlarla çizim yapan üreticilerin tespiti halinde haklarında kanuni kovuşturma yapılmak üzere Mahalli Mülki Makamlara intikal ettirilir.

- İzin belgesi almadan ekim yapmak,
- İzin belgesinde kayıtlı alandan fazla alana ekim yapmak,
- İzin belgesinde kayıtlı tarladan başka tarlaya ekim yapmak, kaçak ekim sayılır (www.tmo.gov.tr).

Bu gibi hallerde 3298 Sayılı Kanununun 4. maddesinde yazılı hapis veya para cezaları uygulanır.

Kaçak olarak ekilen haşhaşlardan hasat olgunluğuna ermiş olanlarla çizilen haşhaş kapsülleri ve bunlardan elde edilen ham afyon toplatma veya imha masrafları ekiciye ait olmak üzere Mülki İdare Amirleri tarafından Toprak Mahsulleri Ofisi teşkilatından da yararlanılmak suretiyle zapt edilerek Toprak Mahsulleri Ofisi'ne verilir. Zapt edilen haşhaş kapsülleri ve ham afyonun yararlanılmayan kısmı Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından imha edilir.

Yasak olan bölgelerde veya izin verilen yerlerde kaçak olarak ekilen ve hasat olgunluğuna ermeden kolluk kuvvetlerince veya TMO tarafından yapılan duyurma sonucu yakalanan haşhaşlar mahalli Mülki İdare Amirlerinin emri ile mahalli Emniyet ve Jandarma kuvvetleri ve TMO teşkilatından yararlanmak ve masrafları ekici tarafından karşılanmak üzere sürülmek, biçilmek, ezilmek, gömülmek veya yakılmak suretiyle imha ettirilir.

Ayrıca, kaçak oldukları için zor alımına karar verilen afyon ile afyondan elde edilen ve tıbbi kullanımı olan uyuşturucu maddeler de Toprak Mahsulleri Ofisi'ne teslim edilir.



Fotoğraf 6.2. – 6.3. Kontrol tabelası
(Pınarbaşı Kasabası – Sivaslı / UŞAK)

Haşhaş ekiminden vazgeçenler, günlük ekilişlerde Aralık, yazlık ekilişlerde ise Mart ayı sonuna kadar; izin belgesini aldıkları Toprak Mahsulleri Ofisi teşkilatına dilekçe ile müracaat ederek durumu bildirirler. Toprak Mahsulleri Ofisi, bu üreticilerin izin belgelerini geri almakla beraber ekilmiş tarlaları da sahiplerine sürdürmek, biçirmek, gömdürmek veya yaktırmak suretiyle imha ettirir.

Ayrıca, ürünü tabii afetlerden dolayı hasar gören üreticiler de durumu bir dilekçe ile Toprak Mahsulleri Ofisi'ne bildirirler. Bunun üzerine Ofis bu tarlaları, tarla kontrolleri sırasında veya daha sonra mahallinde inceleyerek, gerek görülürse izin belgesini iptal eder.

6.7. HAŞHAŞ KAPSÜLÜ ÜRETİMİ

Afyon Alkaloidleri Fabrikası'nın (AAF) yıllık işleme kapasitesi olan 20.000 ton haşhaş kapsülü üretilecek ve 10.000 ton kritik stok bulundurulacak şekilde, dünyada tıbbi amaçlı uyuşturucu ihtiyacı ve stok durumu ile yıllara göre ortalama % 50 tabii afet kaybı da göz önüne alınarak üretim planlaması yapılmaktadır. Yapılan üretim planlaması ile stok fazlası eritilerek normal seviyeye getirilmektedir (Anonim 2010).

6.8. HAŞHAŞ KAPSÜLÜ ALIMIMI

Türkiye'de haşhaş kapsülü alımı konusunda üreticilerin tek muhatabı Toprak Mahsulleri Ofisi'dir. Bir piyasada çok sayıda satıcı karşısında tek bir alıcının bulunması Monopson durumudur. Bu duruma Alıcı Karteli adını da verebiliriz. Monopsonun en yaygın ve bilinen tanımı Pindyck ve Rubinfeld (2000)'in de belirttiği şekilde "tek alıcısı olan pazardır". Monopson, Seyidoğlu (1992) tarafından alıcı monopolü; Besanko ve Braeutigam (2001) tarafından tek bir alıcının birçok satıcıdan alım yapma hali; Katz ve Rosen (1998) tarafından hem tek alıcısı olan hem de alıcının fiyat belirlediği pazar; olarak tanımlanmaktadır (Büyükkuşoğlu 2004).

Türkiye'de haşhaş kapsülü alımındaki monopson piyasa, üreticiye garanti bir pazar imkanı sağlarken fiyat konusunda ise serbest piyasanın getirmesi muhtemel daha yüksek gelirden mahrum etmektedir. Bu durumda da üretici açısından bir refah kaybından söz etmek mümkündür. Pazarda tek alıcı olduğunu bilen Toprak Mahsulleri Ofisi, rekabetçi bir pazarda faaliyet gösteriyormuş gibi alım yapmadığından, üretici refahında kayıp ortaya çıkmaktadır.

Haşhaş kapsülü alım fiyatları; ülkenin tarımsal ve ekonomik durumu, yurtdışı talep ve fiyatları, yurtiçindeki diğer alternatif ürün fiyatları, üretim ve stok durumu, haşhaş tarla maliyetleri, fabrikanın tam kapasite çalıştırılması için gerekli kapsül üretiminin gerçekleştirilmesi durumları dikkate alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmektedir (Anonim 2010).

2010 yılı için; 05/08/2010 tarih ve 2010/706 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Çizilmemiş Haşhaş Kapsülü Başalım Fiyatı 2,60 TL/kg olarak açıklanmıştır.

Haşhaş kapsülü alımında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen baş alım fiyatına göre Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü'nce alım baremi, genelgesi ve satın alınabilme şartları tespit edilerek işyerlerine bildirilir. İşyerleri tarafından, üretim tahminlerine göre köy bazında alım programı hazırlanır ve Muhtarlara bildirilir. Alım sırasında üreticilerin elindeki izin belgesi işyerindeki sureti ile karşılaştırılır. Üreticinin getirdiği kapsül, hazırlanmış olan alım sahasına dökülür ve çizim kontrolü yapıldıktan sonra fiyat tespiti için numune alınarak analizi yapılır. Analiz sonucuna göre fiyat belirlenir, ürün muayene fişi tanzim edilerek kapsül TMO çuvalına doldurulup tartıya alınır. Tartımı yapılan ürün stoklanmak üzere depoya alınır. Üreticinin teslim ettiği kapsül bedelinden varsa borçları mahsup edilerek bakiye alacağı üreticiye nakit olarak ödenir. Satın alınan kapsüller daha sonra işlenmek üzere Afyon Alkaloidleri Fabrikası'na sevk edilir.

Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından belirlenen çizilmemiş haşhaş kapsülü satın alınabilme şartları şu şekildedir;

- Kendine has tabii renk ve kokuda olmalı,
- Rutubet oranı en fazla % 12 olmalı,
- Satışa arz edilen partinin içinde yeşil kapsül parçaları bulunmamalı,
- Kızıymış, küflenmiş ya da fermantasyona uğramış olmamalı,
- Kapsüller, hasattan sonra kasten ıslatılarak sonradan kurutulmak suretiyle renk değişikliğine uğramış, buruşmuş, büzülmüş olmaları halinde satın alınmayarak müsadere edilir.
- Kapsüllerin yabancı madde oranı % 8'i geçmemelidir. Bunu aşan miktar kadar kısma, bedel ödenmez ve müsadere edilir. Yabancı madde; elek üstünde kalan kapsülden başka, tam olgunlaşmadan kurumuş yanık kapsüller, organik ve inorganik maddeler ile 2,2 mm yuvarlak delikli standart Amerikan Eleği altına geçen organik ve inorganik maddelerin tamamının toplamıdır.
- Kapsül içerisindeki kapsül tozu yabancı madde kabul edilecek ve kapsül toz oranı % 7'yi geçmeyecektir.
- Kapsül içerisindeki haşhaş tohumları yabancı madde olarak kabul edilecek olup, oranı % 1'i geçmeyecektir. Bu oranın üzerindeki haşhaş tohumu içeren kapsüller mutlak surette üretici tarafından temizlendikten sonra satın alınacaktır.
- Çizilmiş kapsül bulunmamalıdır, bu tür kapsüller bulunan partiler de topluca müsadere edilir (www.tmo.gov.tr).

Üreticinin teslim ettiği haşhaş kapsülü izin belgesinde yazılı miktardan az olduğu takdirde eksiklik sebepleriyle birlikte alım yerinde tanzim edilecek üç nüsha tutanakla tespit edilir. Tutanaklardan biri üreticiye verilir. İki de izin belgesine eklenerek ilgili kontrol heyetine verilir. Kontrol heyetleri evrak üzerinde ve gerekirse mahallinde inceleme yapar.

Gerektiği takdirde üreticiyi ve diğer ilgilileri dinleyip dosyayı tutanağın bir nüshası ile birlikte Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü'ne gönderir.

Bu eksiklikler hakkındaki üretici beyanı ile kontrol heyeti görüşü Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü tarafından incelenir. Üreticinin mazereti uygun görülmediği takdirde gerekli kanuni işleme başvurulmak üzere Genel Müdürlük tarafından ilgili teşkilatına talimat gönderilir. Bunun üzerine evrak kanuni kovuşturmanın yerine getirilmesi için Cumhuriyet Savcılığı'na teslim edilir.

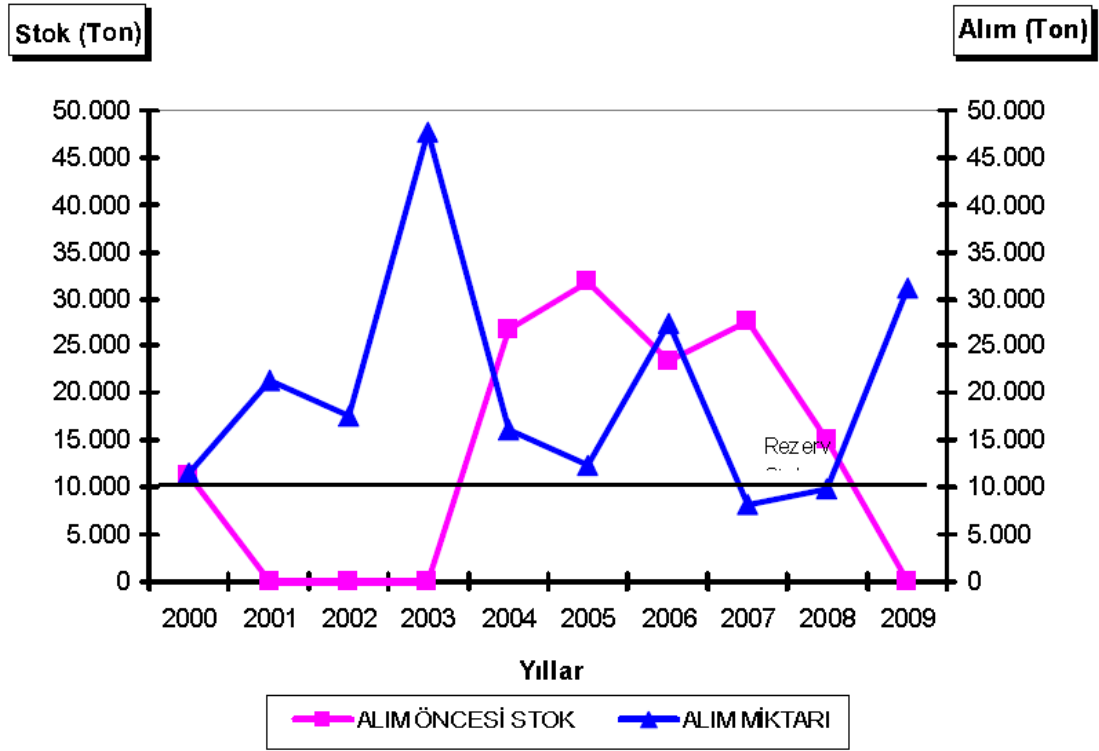
Üreticiler tarafından üretilen haşhaş kapsüllerinin en geç Eylül ayı sonuna kadar mahalli TMO teşkilatına teslim edilmesi gerekir. Ürettikleri haşhaş kapsüllerini süresi içinde teslim etmeyenlerin durumları, mahalli Cumhuriyet Savcılıklarına bildirilir. Ayrıca TMO Genel Müdürlüğüne de intikal ettirilir.

Tablo: 6.8. – Yıllara Göre Haşhaş Kapsülü Alım ve Stok Miktarı

Yıllar	Alım Öncesi Stok (Ton)	Alım Miktarı (Ton)	İşlenen Miktar (Ton)	Ödenen Bedel (TL-YTL)	Ödenen Bedel (US\$)	Yıl Sonu Stok (Ton)
2000	11.201	11.564	21.603	7.281.979 Mil.TL	11.945.612	13.322
2001	0	21.436	21.047	20.641.696 Mil.TL	16.805.824	12.316
2002	0	17.530	17.679	22.410.064 Mil.TL	14.252.703	11.965
2003	0	47.619	20.653	69.979.157 Mil.TL	50.666.616	39.306
2004	26.796	16.190	11.761	26.163.655 Mil.TL	17.809.000	40.007
2005	31.139	12.403	18.665	21.224.279 YTL	16.074.288	35.645
2006	23.338	27.443	22.827	50.489.361 YTL	36.005.216	40.385
2007	27.512	8.164	22.413	15.110.818 YTL	11.447.589	27.092
2008	15.040	9.849	22.565	20.983.371 YTL	12.311.250	14.720
2009	0	31.086	25.095	72.404.094 TL	48.269.396	21.916

Kaynak: Anonim 2010

Grafik: 6.3. - Yıllara Göre Haşhaş Kapsülü Alım ve Stok Miktarı



Kaynak: Anonim 2010

Tablo: 6.9. – Yıllara Göre Haşhaş Kapsülü Baş Alım Fiyatı ve Artış Oranı

Yıllar	Birim Fiyat	Artış (%)	US\$ / Ton
2000	640.000 TL/kg	42,2	1.033
2001	980.000 TL/kg	53,1	784
2002	1.300.000 TL/kg	32,7	813
2003	1.500.000 TL/kg	15,4	1.064
2004	1.650.000 TL/kg	10	1.100
2005	1,75 YTL/kg	6,1	1.296
2006	1,85 YTL/kg	5,7	1.312
2007	2,00 YTL/kg	8,1	1.515
2008	2,20 YTL/kg	10	1.760
2009	2,40 TL/kg	9,1	1.600
2010	2,60 TL/kg	8,3	1.781

Kaynak: Anonim 2010

Tablo: 6.10. Baş Alım Fiyat Artış Oranı ile Yıllık Enflasyon Oranı Karşılaştırması

Yıllar	Baş Alım Artışı (%)	Yıllık Enflasyon (%)
2000	42,2	39
2001	53,1	68,5
2002	32,7	29,7
2003	15,4	18,4
2004	10	9,4
2005	6,1	7,7
2006	5,7	9,7
2007	8,1	8,4
2008	10	10,1
2009	9,1	6,5
2010	8,3	6,4
Ortalama	18,2	19,4

Kaynaklar: Anonim 2010, www.tuik.gov.tr

Haşhaş üreticisi, diğer birçok tarımsal sektörde olduğu gibi Devlet desteğine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle de küçük ve parçalı alanlarda yetiştiricilik yapmaları, iklimsel olaylara fazlasıyla bağımlı olmaları, girdilerde yıllık dalgalanmalar ve fiyat artışları, aile tarımı şeklinde faaliyet göstermeleri gibi sebeplerle, Devlet desteğine olan ihtiyaçları mutlaklıdır. Ancak 2000 – 2010 yılları arasındaki kapsül baş alım fiyatları artışı ile yıllık enflasyon incelendiğinde, ortalamada enflasyonun %1,2 puan altında bir baş alım fiyat artışı olduğu görülmektedir. Özellikle 2001 yılında enflasyon lehine %15,4 puan fark ortaya çıkmaktadır.

6.9. AFYON ALKALOİDLERİ FABRİKASI

Geleneksel haşhaş ürününü değerlendirmek ve piyasanın yasal alkaloid gereksinimini karşılamak amacıyla 1976 yılında Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesinde temeli atılan Afyon Alkaloidleri Fabrikası 1981 yılında deneme üretimine başlamış, 1986 yılında ise kesin kabulü yapılarak esas üretime geçmiştir.

Afyon Alkaloidleri Fabrikası zamanının en modern tekniklerini içeren teknolojiyle ve 20.000 ton/yıl çizilmemiş haşhaş kapsülü işleme kapasitesiyle dünyanın alanındaki en büyük fabrikasıdır. Afyon Alkaloidleri Fabrikası, Ekstraksiyon ve Türevler Ünitesi olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

Tablo: 6.11. – Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nda İşlenen Kapsül, Üretilen Morfin ve Türev Miktarları

Yıllar	İşlenen Kapsül (Ton)	Üretilen Morfin (kg)	İşletme Verimi (%)	Türev Üretimi (kg)
2000	21.030	67.253	79,9	3.113
2001	21.743	70.095	79,4	2.567
2002	17.484	56.034	79,1	1.833
2003	20.386	69.094	82,8	5.115
2004	15.254	56.550	87,8	2.902
2005	17.508	71.371	86,2	6.295
2006	22.827	83.323	86,2	7.613
2007	22.413	76.433	84,1	4.369
2008	22.565	98.718	85,0	5.935
2009	25.095	101.549	84,5	5.416

Kaynak: Anonim 2010

Türkiye’nin Birleşmiş Milletlerin belirlediği limit dahilinde üretim yapamaması, Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nın verimliliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. 2000 – 2009 yılları incelendiğinde işletme verimliliğinin %79 – 87 bandında bulunduğu görülmüştür. Türkiye’de haşhaşın tekrar cazip bir bitki haline getirilmesi, dünya çapında bir değere sahip olan Afyon Alkaloidleri Fabrikasının daha etkin bir performansa ulaşmasını sağlayacaktır.

6.10. MORFİN VE TÜREVLERİ İHRACATI

Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nda üretilen morfin ve türevleri yurtiçi ihtiyacı karşılandıktan sonra kalan % 95’i tıbbi amaçlı olarak ihtiyaç sahibi ülkelere ihraç edilmektedir. Üretilen morfin ve türevleri, başta ABD olmak üzere 10 ülkeden 24 firmaya ihraç edilmektedir. Pazara konu olan dünya morfin ve türevleri ihtiyacının %30’u karşılanabilmektedir. 2008 yılında Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nın kuruluşundan bu yana en yüksek ihracat miktarı olan 124.282 kg morfin ve türevleri ihracatı gerçekleştirilmiştir (Tablo:6.12.)

Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nda üretilen morfin ve türevlerinin ihracatından yıllara göre değişmekle birlikte ortalama 40 Milyon US\$ civarında Türkiye’ye döviz girdisi sağlanmaktadır. Bu rakam 2009 yılında 37.840.602 US\$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo: 6.12. – Yıllara Göre Türkiye Morfin ve Türevleri İhracat Miktarı

Yıllar	İhracat miktarı (kg)	Toplam ihracat tutarı (US\$)
2000	59.378	39.139.338
2001	32.665	20.074.646
2002	27.582	15.024.372
2003	81.445	37.315.692
2004	59.311	25.626.221
2005	49.101	20.218.102
2006	87.687	29.870.797
2007	123.219	38.573.288
2008	124.282	42.521.262
2009	96.004	37.840.602

Kaynak: Anonim 2010

6.11. İÇ PAZAR

Yurtiçi tıbbi ve bilimsel amaçlı opiyat ihtiyacının tamamı Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından karşılanmaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte yurtiçi opiyat ihtiyaç miktarı 2 ton civarında bulunmaktadır. Gerek Birleşmiş Milletler'in ve gerekse Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO), opiyatların en fazla gelişmiş ülkeler tarafından kullanıldığı, diğer ülkelerde de tıbbi amaçlı kullanımının yaygınlaştırılması hususundaki tavsiye kararları doğrultusunda Türkiye'de de morfin ve türevlerinin tıbbi kullanımının artırılması için Sağlık Bakanlığı ile çalışmalar yürütülmektedir.

Tablo: 6.13. – Yurtiçi Satış Durumu

Yıllar	Ürün miktarı (kg)	Bedeli (TL – YTL)
2000	2.105	1.081.818 Mil. TL
2001	1.762	1.095.459 Mil. TL
2002	1.421	1.164.128 Mil. TL
2003	1.667	1.503.208 Mil. TL
2004	1.974	1.948.969 Mil. TL
2005	1.592	1.559.138 YTL
2006	1.865	1.884.067 YTL
2007	1.783	1.755.800 YTL
2008	1.838	1.937.254 YTL
2009	1.759	2.251.926 TL

Kaynak: Anonim 2010

6.12. HAŞHAŞ TOHUMU ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Türkiye'nin yıllık 25 bin ton haşhaş tohumu üretimine karşılık yılda 40 bin ton civarında ihracat potansiyeli bulunmaktadır. Morfin amaçlı haşhaş ekim alanlarından yeterli haşhaş tohumu üretimi gerçekleştirilemediğinden, ekonomik anlamda morfin ihtiva etmeyen ancak yüksek miktarda haşhaş tohumu ihtiva eden gıda amaçlı haşhaş türleri geliştirilmesi çalışmalarına başlanılmış olup bu yöndeki çalışmalar sürdürülmektedir. Diğer yandan üreticilere Haşhaş Üretici Birlikleri vasıtasıyla üreticilerin gıda amaçlı haşhaş tohumu üretmeleri için ekim izni verilmesine 2007 yılından başlanılmış olup devam etmektedir.

Tablo: 6.14. - Yıllara Göre Dağıtılan Tohumluk Miktarı (kg)

Yıllar	Dağıtılan Tohumluk Miktarı (kg)
2000	1.381
2001	20.446
2002	258.947
2003	268.000
2004	258.672
2005	196.000
2006	366.000
2007	325.890
2008	192.000
2009 *	220.675

*Kışlık ekim için dağıtılan

Kaynak: Anonim 2010

Türkiye'de haşhaş tohumu gıda amaçlı kullanıldığından serbest piyasada işlem görmektedir. Ancak haşhaş tohumunun üreticinin elinde kalmaması, değer fiyatının altında satılmaması amacıyla 1988 yılından itibaren TMO haşhaş tohumu destekleme alımıyla görevlendirilmektedir.

1988 yılından bu yana haşhaş tohumu için Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından alım fiyatı ilan edilmesine rağmen, serbest piyasada haşhaş tohumu fiyatlarının daha yüksek seyretmesi nedeniyle, üretilen tohumlar piyasada rahatlıkla değerinden alıcı bulmaktadır.

Haşhaş tohumları pasta, çörek, börek gibi gıdalarda ve kozmetik sanayinde kullanılmaktadır. Haşhaş tohumundan elde edilen haşhaş yağı yemeklik amaçlı kullanıldığı gibi oto boya sanayisinde ve yağlı boya tablolarının boyasında yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yıllara göre farklılık göstermekle birlikte yılda 20.000 ton civarında haşhaş tohumu ihracatı gerçekleşmekte olup, bu ihracattan 40 Milyon US\$ dolar civarında döviz girdisi sağlanmaktadır. 2009 yılında bu rakam 46.976.487 US\$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo: 6.15. – Haşhaş Tohumu İhracat Durumu

Yıllar	Ürün miktarı (Ton)	Ortalama ihracat bedeli (US\$/Ton)	Toplam ihracat bedeli (US\$/Ton)
2000	12.855	930	11.950.277
2001	24.711	764	18.887.109
2002	17.661	904	15.968.886
2003	33.778	976	32.974.381
2004	23.859	1.349	32.190.483
2005	14.052	2.032	28.550.831
2006	22.468	1.910	42.931.322
2007	14.355	3.396	48.744.534
2008	10.085	5.389	54.345.530
2009	13.751	3.416	46.976.487

Kaynak: Ege İhracatçılar Birliği

Türkiye'nin haşhaş tohumu ihracatı son on yılda artan bir ivme kazanmıştır. 2000 yılında 11,9 milyon US\$ olan ihracat değeri, 2009 yılı itibariyle 46,9 milyon US\$ seviyesine ulaşmıştır. 2008 yılında 54,3 milyon US\$ ile zirve yapan ihracat, son 4 yılda istikrarlı bir şekilde 40 milyon US\$ bandının üzerinde seyir etmiştir. Tohumda da verimliliğin artırılması ile her geçen büyüyen tohum pazarında elde edilecek ihracat değerlerini daha da artırmak mümkündür.

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye, uygun toprak yapısı ve haşhaş konusunda yılların birikimi olan tecrübeye sahip onbinlerce üreticisi ile dünyanın en önde gelen haşhaş üreticisi ülkesidir. Bu yargıyı dünya haşhaş ekim alanlarını gösteren istatistikler de desteklemektedir. Morfin ve tohum verimi, diğer yasal üretici ülkelerle karşılaştırıldığında, verimlilik açısından aynı başarı gösterilememektedir.

Haşhaş, yüksek katma değere sahip bir bitkidir. Kapsülü ve tohumu doğrudan pazarlandığı gibi, kapsülden elde edilen morfin ve türevleri ile tohumdan elde edilen yağı da çeşitli sektörlerde kullanılmaktadır.

Haşhaş yoğun işgücü gerektirdiğinden kırsal alandaki vatandaşlar için mevsimlik te olsa bir istihdam alternatifi sunmaktadır. Ayrıca arazisini işleyen üreticinin yerinde kalması ile kırsaldan kente göçü önleme noktasında da sosyal bir görev yüklenmiştir.

Afyonkarahisar'ın Bolvadin ilçesinde bulunan Afyon Alkaloidleri Fabrikası dünya çapında bir değere ve öneme sahiptir. Yıllık ortalama 20.000 kapsül işlenip elde edilen morfinin büyük kısmı ihraç edilmektedir.

Alternatif tarım ürünü yetiştirme imkanı kısıtlı olan geleneksel haşhaş üretimi yapan çiftçilerimizin bu üründen azami ölçüde istifade etmeleri için uluslararası sözleşmeler çerçevesinde üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması, kapsülden üretilen ilaç hammaddelerinin istikrarlı bir müşteri potansiyeli oluşturarak pazarlamada sürekliliğin oluşturulmasına bağlıdır.

Arz fazlalığı nedeniyle yoğun bir rekabetin yaşandığı dünya pazarında istikrarlı bir müşteri potansiyelinin oluşturulması için müşterinin aradığı en önemli şartlardan birisi istenildiği zamanda ve miktarda tedarik edilebilen ürün stokuna sahip olunması, diğeri ise istenilen kalitenin ve fiyat istikrarının sağlanabilmesidir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın tavsiye kararları doğrultusunda ülkelerin ihtiyacı olan ilaç hammaddeleri tedarikinde Türkiye'ye önemli sorumluluk da yüklenmektedir.

Son yıllarda özellikle Afganistan başta olmak üzere illegal üretim merkezlerindeki üretim miktarının artması, Türkiye için önemli bir tehdittir. Bu tarz üretim merkezlerinin morfin üretimine de girişmesi, dünya morfin pazarında sıkıntılara yol açmaktadır.

Türkiye açısından bir diğer önemli tehdit ise Birleşmiş Milletlerin belirlediği kota miktarınca üretim yapılamamasıdır. Mevcut durumun devam etmesi halinde, ilerleyen yıllarda ekim alanlarının daraltılması talebiyle karşı karşıya kalınabilir. Bunu önlemek için mutlak suretle üretim alanlarının artırılması gerekmektedir.

Toprak Mahsulleri Ofisi Haşhaş Raporunda da belirtildiği üzere; Türkiye'de haşhaş tarımı 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun ve Yönetmeliği dahilinde lisansa tabii, kontrollü ve çizilmemiş haşhaş kapsülü üretimi şeklinde yapılmaktadır. Türkiye'de, Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından verilen 700.000 dekar limit dahilinde 13 ilde, yaklaşık 100.000 üreticiye haşhaş ekimi ve çizilmemiş haşhaş kapsülü üretimi yaptırılmaktadır. Haşhaşın

ekiminden, haşhaş kapsülünün Toprak Mahsulleri Ofisi depolarına teslimine kadar ki tüm tarımsal faaliyetler Toprak Mahsulleri Ofisi teşkilatınca kontrol edilmektedir. Üretilen haşhaş kapsülleri Afyon Alkaloidleri Fabrikası'nda işlenerek üretilen morfin ve türevleri yurtiçi ihtiyacı karşılandıktan sonra % 95'i tıbbi amaçlı olarak ihtiyaç sahibi ülkelere ihraç edilmektedir. Türkiye dünya yasal uyuşturucu madde tüketiminin yaklaşık % 30'unu karşılayabilecek düzeydedir. Haşhaş kapsülünden üretilen morfin ve türevleri ile haşhaş tohumunun ihracatından yıllık ortalama **80 Milyon US\$** civarında döviz girdisi sağlanmaktadır. Geleneksel olarak üretilen haşhaş türünün yanı sıra Türkiye'de yetişen diğer yabani haşhaş türlerinin de ıslah edilmesi suretiyle ülke ekonomisine kazandırılarak, gerek ilaç hammaddesi ve gerekse haşhaş tohumu üretiminde dünyada lider konumuna gelmelidir. Tohum ıslah çalışmaları ile yüksek morfin içeren çeşitlerin geliştirilmesine paralel olarak morfin üretiminde artış olacağından ve pazarlanabilecek miktarda morfin için haşhaş ekimi yapılacağından, tebain ve noskapin üretimi ile tohum amaçlı alternatif haşhaş ekimi de yaptırılarak Birleşmiş Milletler'in Türkiye'ye vermiş olduğu 700.000 dekar limitin korunması ve sürdürülebilir haşhaş tarımı yapılması sağlanmalıdır.

Haşhaş kapsülünde % 0,1 oranında morfin artışı ile 1 ton kapsülden elde edilecek morfin miktarında 0,8 kg artışa neden olacaktır. Bu artış bile küçümsenemez. Afyon Alkaloidleri Fabrikası'nın kapasitesince (20.000 ton) kapsül işlendiğinde haşhaş kapsülünde % 0,1'lik morfin artışı, üretilen morfin miktarında 16.000 kg artışa neden olacaktır. Söz konusu artış 2009 rakamları esas alındığında 6,5 milyon US\$ gelire karşılık gelmektedir. Bu nedenle haşhaş kapsülünde morfin oranının artırılması kaçınılmaz zorunluluktur. Türkiye'de üretimi yapılan haşhaş kapsülünün morfin oranının daha da yükseltilmesi ve birim alandaki verimin artırılması sağlanarak Afyon Alkaloidleri Fabrikası işletmesinin yıllık morfin üretiminin katlanarak büyütülmesi gerekmektedir. Bu sayede hem çiftçinin reel geliri hem de morfin üretimi maliyetindeki azalma nedeniyle, dünya yasal uyuşturucu pazarındaki etkinliğimiz artacaktır. Dünya yasal uyuşturucu pazarında rekabet koşulları içerisinde yer alabilmemiz ancak kaliteli haşhaş üretimi ile mümkün olacaktır.

Ancak mevcut durum itibarıyla Toprak Mahsulleri Ofisi'nin üretimini yaptırdığı bazı çeşitlerin morfin oranı yüksek olmasına rağmen yerel çeşitlere göre kapsül ve tohum verimi daha düşük olmaktadır. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi 2010 üretim yılında Uşak bölgesinde yaşanmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin dağıtımını yaptığı kapsülünde morfin değeri yüksek tohumlukla üretim yapan üreticiler, ilkbaharın yağışlı gitmesinin de etkisiyle yaklaşık %70 civarında daha düşük kapsül ve tohum elde etmişlerdir. Dolayısıyla gelirlerinde de %70 azalma olmuştur. Bu sonuç, zaten bin bir güçlükte üretim yapıp yıllık geçimini haşhaşa bağlayan üreticiler için mutlak bir yıkım olmuştur. Bu üreticilerin diğer yıla kadar geçimlerini sağlamak için ya yakın çevresinden, ya bankalardan ya da yüksek faizle tefecilerden borç alması gerekecektir. Bu durumun sosyal hayatta ortaya çıkaracağı çarpıklıklar, geçmiş dönemlerde acı tecrübelerle ve gazetelerin üçüncü sayfalarında kendisini göstermiştir. Netice itibarıyla üreticiler, haklı olarak gelir kaybına uğramamak için Toprak Mahsulleri Ofisi'nin çeşitlerine karşı mesafeli durmaktadırlar. Yapılacak ıslah çalışmalarında morfin oranı yükseltilirken kapsül ve tohum verimi açısından da iyileştirici çalışmalara ağırlık verilmelidir. Ancak bu şekilde Kazan – Kazan politikasını uygulamaya geçirmek mümkündür.

Haşhaş ekim izni alıp ekim yapmayan üreticilerden kaynaklanan beyan kayıpları % 14 civarında bulunmaktadır. İhracat ve iç pazardaki yıllık ortalama hacmin 100 milyon US\$ civarında olduğu göz önüne alındığında, beyan kayıpları azımsanamayacak bir seviyededir. Gerek Türkiye'ye ayrılan limitin en rasyonel şekilde gerçekleşmesi ve gerekse gelir kaybının engellenmesi adına beyan kayıpları minimize edilmelidir. Ekimden önce fiyat açıklanması ve

fiyat istikrarını sağlamaya yönelik adımların atılması beyan kayıplarının giderilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Türkiye için haşhaş stratejik ve ikamesi olmayan bir bitkidir. Gerek dünya ekiliş alanlarının yarısına sahip olması gerekse yaklaşık 1.500.000 milyon insanın hayatında doğrudan ya da dolaylı olarak yer alması nedeniyle haşhaş vazgeçilemez bir bitkidir.

Türkiye üretim alanlarını genişletirken, morfin ve tohumda verimliliği artırıcı tedbirlere de başvurmak zorundadır. Dünya piyasasında söz sahibi olmak ve pazarın istediği kaliteyi sağlamak için morfin verimini, çiftçisinin gelirini artırmak için de tohum verimini yükseltmek zorundadır.

Mazot ve gübre desteği kapsamında verilen yağlı tohumlu bitkiler desteği haşhaşı da kapsamaktadır. 2010 yılı için yağlı tohumlu bitkilere verilen mazot ve gübre desteği 1 dekar için 11 TL'dir. Uşak örneğinde 2010 yılında 1 dekar alan için toplam 196,83 TL üretim masrafı olduğunu Tablo 6.7. de görmüştük. Dolayısıyla üretici dekar başına yaptığı 196,83 TL masrafın ancak 11 TL'sini, yani %5,5'ini sübvansede bilmektedir. Haşhaş gibi stratejik önem ve değere sahip, yıllık ortalama piyasası 100 milyon US\$ olan bir ürün için, masrafların sadece %5,5'inin karşılanması son derece yetersizdir. Haşhaşın cazip hale getirilmesi, üretiminin artırılması, Türkiye'ye kazandırdığı ihracat gelirlerinin yükseltilmesi için mevcut desteklemelerden çok daha fazlasına ihtiyaç vardır.

Türkiye haşhaş üretimini mutlak suretle artırmalıdır. Bunun için de haşhaş üreticisi için, haşhaşı tekrar cazip hale getirmelidir. Mevcut potansiyelini harekete geçirmesi halinde dünya haşhaş piyasasındaki etkinliğini pekiştirecek olan Türkiye, kırsal kesimdeki istihdam sorununu da haşhaşın katkılarıyla azaltabilir.

6 – KAYNAKLAR

- Anonim (2004). UNODC (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi). Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması: Altı Büyük Şehirde Elde Edilen Sonuçlar. Türkiye Proje Ofisi, Ankara
- Anonim (2006a). Ankara Tarım Master Planı İl Tarım Müdürlüğü, Ankara
- Anonim (2006b). İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2005 Yılı Raporu, Ankara
- Anonim (2008a). İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) UNODC 2008 Raporu, Ankara
- Anonim (2008b). Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Kasım 2008, TBMM, Ankara
- Anonim (2009a). İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2009 Yılı Raporu, Ankara
- Anonim (2009b). İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı Türkiye 2009 Uyuşturucu Raporu, Ankara
- Anonim (2010). 2009 Yılı Haşhaş Raporu TMO, Ankara
- Büyükkuşoğlu B. (2004). Rekabet İktisadı Çerçevesinde Monopson (Tek Alıcı), Rekabet Kurumu, Ankara
- Camcı H., Balcı A. ve Coşar F. C. (2008). – Haşhaş Tarımı – Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tarımsal Araştırma Yayın Eğitim ve Koordinasyon (TAYEK) 2008 Yılı Tarla Bitkileri Grubu Bilgi Alışveriş Toplantısı Bildirileri, Menemen – İzmir

Er C. (1994). Tütün, İlaç ve Baharat Bitkileri Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın
No:1359

Ege İhracatçılar Birliği, İzmir

Ürün Maliyet Çizelgeleri İl Tarım Müdürlüğü 2009, Uşak

rega.basbakanlik.gov.tr

www.kom.gov.tr

www.meteor.gov.tr

www.tmo.gov.tr

www.tuik.gov.tr

ÖZGEÇMİŞ

Murat KAHRAMAN

Ziraat Mühendisi

1981 yılında Uşak İli Sivasslı İlçesi Pınarbaşı Kasabası'nda doğmuş, ilköğrenimini Sivasslı'da tamamlamış, 1999 yılında Burdur Tefenni Ziraat Meslek Lisesi'nden, 2004 yılında ise Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden mezun olmuştur.

2002 yılında yapılan Kamu Personeli Seçme Sınavı'nda Türkiye 63. sù olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Düzce İl Müdürlüğü'ne 06.11.2002 tarihinde Teknisyen unvanıyla atanmıştır. Yükseköğrenimini bitirerek Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 2005 yılında yaptığı Unvan Değişikliği Sınavı'nda başarılı olup, Mühendis unvanını da almıştır. 25.08.2009 tarihinden itibaren Uşak Sivasslı İlçe Tarım Müdürlüğü'nde görev yapmaktadır.

11.05.2008 tarihinde yapılan Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitim Sınavı'ndan 74.432 puan alarak yüksek lisans başvuru barajı olan 55 puanı aşarak, yüksek lisans yapmaya hak kazanmıştır. Halen Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Tarım Politikaları Kürsüsünde yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir.